

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ**

ДИБКОВА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.4.091.26/.3.147:33(043.3)(477)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ
ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

13.00.09 – теорія навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України
Євтух Микола Борисович,
НАПН України,
академік-секретар Відділення вищої освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України
Бондар Володимир Іванович,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова,
декан факультету педагогіки та психології;

доктор педагогічних наук, професор,
Малихін Олександр Володимирович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри романо-германських мов і
перекладу;

доктор педагогічних наук, професор,
Поясок Тамара Борисівна,
Кременчуцький національний університет імені
Михайла Остроградського,
декан факультету права, гуманітарних і
соціальних наук.

Захист відбудеться 29 вересня 2016 року о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.452.01 в Інституті педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д, каб. 418.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту педагогіки НАПН України (04053, м. Київ, Січових Стрільців, 52-Д).

Автореферат розіслано 29 серпня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Онопрієнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах європейської інтеграції та адаптації вітчизняної освітньої системи до стандартів Євросоюзу посилюється відповідальність вищих навчальних закладів України за результати освітньої діяльності. Впровадження новітніх технологій виробництва, перехід економіки на шлях інноваційного розвитку зумовлюють формування нових вимог до професійної компетентності економістів, переосмислення процесу їхньої фахової підготовки відповідно до реалій сьогодення. Світова економічна криза, перенасиченість ринку праці фахівцями економічної галузі загострили проблему їхнього працевлаштування, поставили перед вищою професійною економічною освітою завдання підвищення якості підготовки майбутніх фахівців.

Стратегічні завдання та вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців відображені в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, постановах Кабінету Міністрів України та наказах МОН України щодо реформування освітньої системи у контексті Болонського процесу. Сучасний період реформування системи освіти в Україні характеризується пошуком нових форм, методів та засобів навчання, а засвоєння студентами знань та набуття вмінь відбувається через їхню активну та усвідомлену навчальну діяльність. Головною метою сучасної економічної освіти стає формування студентоцентрованого освітнього середовища, зорієнтованого на цілісний розвиток особистості майбутніх економістів, які здатні гнучко реагувати на зміни в суспільних процесах, проектувати власну освітню траєкторію, брати відповідальність за отримані результати навчання. Успішність їхньої професійної діяльності визначається не лише обсягом отриманих знань та практичних навичок, але й здатністю постійно їх оновлювати, поповнювати, генерувати. Такі тенденції у реформуванні освітнього простору потребують і нових підходів до процесу оцінювання навчальних результатів.

Проблема оцінювання навчальних результатів посідає значне місце в наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних психологів і педагогів. Серед них можна назвати роботи В. Аванесова, А. Анастасі, С. Архангельського, В. Беспалька, Б. Блума (В. Bloom), І. Булах, Б. Жигальова, М. Євтуха, М. Карнаухової, Ю. Романенка, Л. Романишиної, О. Савченко та багатьох інших. Значну увагу приділено питанням: управління якістю освіти (Аванесов В., Бондар В., Булах І., Вікторов В., Єльнікова Г., Даниленко Л., Кремень В., Луговий В., Романенко Ю., Шишов С. та ін.); проведення оцінювання навчальних результатів на базі компетентнісного підходу (Байдєнко В., Болотов В., Булах І., Зимня І., Ляшенко О., Пометун О., Равен Дж. та ін.); застосування інноваційних методів та форм проведення оцінювання (Андрущенко В., Артюшина М., Дичківська І., Дубасенюк О., Кремень В., Хуторської А. та ін.); використання інформаційно-комунікаційних технологій при проведенні оцінювання результатів навчання (Бадарч Д., Биков В., Гуревич Р., Жук Ю., Матвієнко О., Полат Є, Пометун О., Поясок Т. та ін.).

Реформування вітчизняної освітньої системи у контексті впровадження студентоцентрованого навчання передбачає трансформацію ролі викладача на

консультанта, керівника та помічника студентів у навчальній діяльності. Наукові дослідження, присвячені професійному розвитку і самоосвіті педагогів здійснювали В. Бондар, О. Бурлука, О. Васильєва, А. Маркова, В. Симонов, Б. Такман та ін. Аналіз наукових праць доводить, що оцінювальна діяльність викладача полягає не тільки у ефективному проведенні контрольних заходів у рамках навчального процесу, але й у вмінні проаналізувати тенденції розвитку педагогічних технологій та обрати найкращі методи і форми проведення навчальних занять, дослідити соціально-психологічний клімат у групі студентів, спроектувати ефективні контрольні заходи та розробити на високому професійному рівні завдання для оцінювання навчальних результатів. Такі аспекти професійної діяльності викладачів сучасних вищих навчальних закладів потребують подальшого вивчення.

Таким чином, багатоаспектність теми дослідження, спрямування вектору розвитку освітньої парадигми на усвідомлене та творче навчання студентів, розвиток їхньої самостійності, вміння адекватно здійснювати самооцінювання власних результатів, розуміння необхідності постійного самовдосконалення актуалізує питання адаптації чинних методів і засобів проведення оцінювання навчальних результатів та створення нових, які відповідають сьогоденню. Аналіз наукових джерел, результатів наукових пошуків дослідників щодо стану розробленості проблеми оцінювання результатів навчальної діяльності студентів ВНЗ дозволив виявити низку суперечностей, що зумовлюють актуальність обраної теми дослідження та підтверджують важливість його проведення. Ці суперечності полягають між:

- орієнтацією освітніх програм на навчальні результати, що сформульовані в аспекті фахових та загальних компетентностей, і відсутністю цілісної концепції при реалізації теоретичних та практичних аспектів оцінювання рівня таких компетентностей при навчанні студентів економічних спеціальностей;

- визнанням якості підготовки майбутніх фахівців пріоритетним напрямом у модернізації освітньої політики та нерозробленістю концептуальних засад цілісної системи оцінювання навчальних результатів;

- зорієнтованістю сучасної освітньої системи на впровадження студентоцентрованого навчання та недостатнім рівнем застосування методів самоконтролю, самооцінювання, самоаналізу у навчальній діяльності студентів;

- потребою споживачів освітніх послуг (студентів, їхніх батьків, роботодавців) у об'єктивному і компетентному оцінюванні навчальних результатів та значним впливом суб'єктивізму при проведенні оцінювання, який обумовлений відсутністю опису очікуваних результатів навчання та чітко визначених критеріїв їх здобування;

- орієнтацією навчального процесу на значний обсяг самостійної роботи студентів та недостатнім станом наявності методичних розробок, які б скеровували навчальні дії студентів до отримання відповідних результатів;

- потребою у ефективному використанні результатів контрольньо-оцінювальної діяльності з метою оперативного управління навчальним процесом та недостатнім рівнем застосування можливостей сучасних інформаційних технологій;

– глобальною інформатизацією всіх суспільних процесів, постійним зростанням обсягу інформаційних професійно-орієнтованих масивів, стрімким розвитком технологій та недостатньою актуалізацією та реалізацією в освітньому середовищі питання самоосвітньої діяльності студентів та викладачів.

Зазначені суперечності, актуальність і недостатня розробленість теоретико-методичних засад системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів-економістів сучасного вишу і обумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Теоретико-методичні засади системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Теорія і технологія навчання і виховання в системі освіти» та міжнародного проекту «Освітні вимірювання, адаптовані до стандартів ЄС» № 145029–TEMPUS–2008–SE–JPCR. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 23.02.2012 року), узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 24.04.2012 року).

Мета дослідження полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретичних і методичних засад системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей.

Для досягнення поставленої мети визначено основні **задачі дослідження**:

1. Провести аналіз стану розробленості проблеми оцінювання результатів професійної підготовки студентів економічних спеціальностей в педагогічній теорії та освітній практиці вищих навчальних закладів.

2. Обґрунтувати дидактичні принципи, методи та засоби оцінювання навчальних результатів студентів економічних спеціальностей.

3. Здійснити системно-структурний аналіз процесу оцінювання результатів навчальної діяльності студентів, визначити на концептуальному рівні вірогідні чинники, які впливають на якість професійної підготовки студентів та проаналізувати їх взаємозв'язки.

4. Проаналізувати сутність оцінювальної діяльності викладачів вищих навчальних закладів у контексті реалізації у вітчизняній освітній системі студентоцентрованого навчання.

5. Розробити концептуальну модель системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей в процесі їхньої професійної підготовки.

6. Обґрунтувати організаційно-дидактичні умови реалізації системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей та здійснити її експериментальну апробацію у навчальному процесі.

7. Розробити навчально-методичний супровід упровадження експериментальної системи оцінювання у практику діяльності вищих навчальних закладів при підготовці майбутніх економістів.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки студентів економічних спеціальностей.

Предметом дослідження є система оцінювання результатів освітньо-професійної діяльності майбутніх економістів.

Методи дослідження. На різних етапах наукового дослідження для вирішення поставлених задач використано такі методи:

– *аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація* – для вивчення філософської, психолого-педагогічної наукової, навчально-методичної літератури, нормативно-законодавчої бази; дисертаційних робіт, авторефератів, Інтернет-ресурсів, а також для визначення напрямів дослідження, аналізу стану розробленості проблеми дослідження; оцінки сукупності критеріїв оцінювання результатів навчальної діяльності студентів; узагальнення результатів дослідження; *класифікація та моделювання* – для виокремлення компонентів процесу оцінювання, визначення чинників впливу на навчальні результати; розробки структурно-функціональної моделі системи оцінювання; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний) – для визначення ефективності запропонованих форм і методів проведення оцінювання результатів навчальної діяльності майбутніх економістів; *цілеспрямоване педагогічне спостереження, вимірювання, анкетування, бесіди зі студентами та тестування* – для визначення чинників впливу на результати навчання студентів, обґрунтування дидактичних умов проведення оцінювання; інтерпретації результатів дослідження; праксиметричні методи (аналіз виконаних студентами практичних робіт, есе, поточних та підсумкових робіт тощо); *методи математичної статистики* (критерії Пірсона, Фішера, аналіз параметрів дисперсії) – для проведення об'єктивного кількісного і якісного аналізу результатів дослідження з метою підвищення обґрунтованості висновків.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

уперше:

– на основі аналізу сучасного стану застосування форм, методів та засобів оцінювання й самооцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей визначено тенденції вдосконалення та доведено доцільність їх урахування у підвищенні ефективності набування студентами професії економіста за обраним напрямом підготовки;

– розроблено системно-функціональну модель оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей, що представлена як структурована множина взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів процесу оцінювання (теоретико-методологічного, структурно-функціонального, результативно-аналітичного), поєднаних спільними цілями і завданнями, спрямованими на забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх економістів;

– обґрунтовано організаційно-дидактичні умови організації та здійснення оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей, зокрема: забезпечення фахово-орієнтованої спрямованості навчального процесу; дидактична й психологічна налагодженість суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів і викладачів; застосування методично перевірених та науково-обґрунтованих методів та засобів оцінювання; здійснення самоосвітньої діяльності викладачами та студентами; активізація пізнавальної діяльності студентів;

планування очікуваних результатів навчання та управління процесом їх оцінювання; формування здатності студентів до самооцінювання власних результатів;

- на основі аналізу складових професійної компетентності майбутніх економістів уточнено функціональне підґрунтя їхньої професійної діяльності, визначено чинники, які суттєво впливають на успішність навчання; виокремлено структурні компоненти, проаналізовано їх взаємозв'язки та взаємовпливи, що позитивно позначається на ефективності навчання і якості оцінювання його результатів, базовою передумовою чого виступає дидактично й психологічна налагоджена суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія викладачів і студентів;

- визначено критерії оцінювання результатів навчальної діяльності студентів: *когнітивний* (узагальнений за результатами поточного та підсумкового контролю рівень знань, умінь, навичок), *операційно-діяльнісний* (результативність вирішення фахово-зорієнтованих завдань, здатність самостійно вирішувати проблеми, активність у навчальній діяльності), *мотиваційно-ціннісний* (рівень мотиваційних устремлінь студентів, спроможність до проектування свого професійного розвитку); *самоефективність* (характеризує впевненість у здатності досягти успіху, наполегливість та стійкість прагнення до отримання результату);

- концептуально обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність упровадження у навчальний процес теоретико-методичних та технологічних засад системного оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей;

набули подальшого розвитку:

- загально-дидактичні й специфічні принципи здійснення оцінювання навчальних результатів (об'єктивність, наочність, системність, систематичність, інтегративність, інтерактивність, відкритість та прозорість; оперативна суб'єкт-суб'єктна пряма й зворотна взаємодія та ін.); методичні підходи до проведення оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей;

- зміст понять «система оцінювання результатів навчальної діяльності», «самоосвіта», «самоефективність», «навчальний результат» та ін. шляхом їх уточнення та конкретизації;

доведено:

- що реалізація у процесі підготовки майбутніх економістів представленої системи оцінювання навчальних результатів сприяє особистісному розвитку студентів і покращує якість результатів їхньої навчальної діяльності;

виявлено:

- позитивну динаміку у результатах навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей за рахунок упровадження у навчальний процес системи оцінювання, яка заснована на авторській науковій концепції.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: здійснену систематизацію принципів, функцій, методів, форм і засобів оцінювання результатів навчальної діяльності та організаційно-дидактичних умов його проведення *трансформовано* у практику професійної підготовки студентів економічних спеціальностей; *оновлено* змістове наповнення навчальних курсів

«Інформатика», «Комп'ютерна техніка і прикладні програми», «Інформатика та системологія»; *уведено* у навчальний процес практикум з інформатики на основі авторської методики; *розроблено*, експериментально апробовано та *уведено* у навчальний процес авторську методику створення інтерактивних навчальних завдань як ядра навчально-методичного комплексу, які активізують навчальну діяльність студентів та вміщують швидкий зворотній зв'язок; *удосконалено* тестову технологію оцінювання рівня навчальної успішності, яка базується на попередньо запланованих результатах, а також дає студентам можливість проводити самонавчання й самооцінювання; розроблено, експериментально апробовано та *уведено* у навчальний процес авторську методику створення інтерактивних мультимедійних презентацій лекцій та допоміжних матеріалів до них. Запропоновані підходи до організації та здійснення оцінювання результатів навчальної діяльності студентів через визначений перелік очікуваних навчальних результатів та розроблені критерії їх оцінювання, наявність оприлюдненої методики опанування навчальної дисципліни, реалізацію самооцінювальної діяльності студентів можуть використовуватися при викладанні різних навчальних дисциплін та оновленні їх навчально-методичного забезпечення у процесі фахової підготовки майбутніх економістів. Висновки та рекомендації представленої роботи сприятимуть об'єктивності процесу оцінювання навчальних результатів та модернізації системи оцінки якості освіти загалом.

Результати дослідження **введено** у навчально-виховний процес Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка від 20.11.2015 р.) та закладів економічного профілю: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (довідка від 08.04.2015 р.), Університету «КРОК» (довідка від 21.03.2015 р.), Київського університету банківської справи (довідка від 10.03.2015 р.); Університету сучасних знань, м. Київ (довідка від 20.04.2015 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві працях полягає у: розробленні тестової технології оцінювання навчальної успішності, розкритті сутності та реалізації системного підходу при проведенні оцінювання [2]; розробленні та апробації нової методики створення навчальних завдань аналітико-реконструктивного типу [53]; дослідженні проблеми професійної компетентності викладачів ВНЗ, актуалізації питання її самовдосконалення [18]; розробленні компонентів навчального проекту студентів, визначенні методів їх оцінювання [24].

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження доповідались і обговорювались на наукових та науково-практичних конференціях та методологічних семінарах:

– міжнародних: «Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці» (м. Ірпінь, 2009 р.); «Тенденции развития образования. Проблемы управления и оценки качества образования» (г. Москва: Россия, 2011 г.); «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» (м. Київ, 2013 р., 2014 р.); «Темпус-Україна@20» (м. Київ, 2013 р.); «Применение инновационных технологий в образовании» (г. Троицк – г. Москва, 2013 р.); «Освітні вимірювання–2013. ЗНО як інструмент забезпечення рівного доступу до вищої освіти й оцінювання якості освіти: оцінювання, інтерпретація, використання

результатів» (м. Яремче, 2013 р.); «Теория и практика актуальных научных исследований/ Teoria i praktyka-znaczenie badań naukowych» (Lublin: Polska, 2013); «Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах» (м. Київ, 2013 р.); «Управление качеством образования: теория и практика» (г. Стерлитамак: Россия, Республика Башкортостан, 2013 г.); «Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти: особистісний вимір» (м. Донецьк, 2014 р.); «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (м. Суми, 2014 р.); «Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації» (м. Буча, Київська обл., 2014 р.); «Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України» (м. Київ, 2014 р.); «Актуальні проблеми вищої професійної освіти» (м. Київ, 2015 р.);

– всеукраїнських: «Інтернаціоналізація системи вищої освіти України» (м. Київ, 2012 р.); «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: матеріали» (м. Хмельницький, 2013 р.); «Громадська взаємодія як екзистенція демократичного суспільства» (м. Київ, 2013 р.);

– міжвузівських: «Теоретичні та практичні підходи до впровадження нового покоління освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки фахівців: шляхи розвитку» (м. Київ, 2007 р.); «Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій» (м. Київ, 2008 р.); «Тренінгові технології як засіб формування знансєвих та практичних компетенцій: досвід факультетів і кафедр» (м. Київ, 2009 р.); «Забезпечення відкритості, прозорості та об'єктивності оцінювання якості навчальної роботи студентів: досвід, проблеми, перспективи розвитку» (м. Київ, 2010 р.); «Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку» (м. Київ, 2011 р.); «Аудиторна робота викладача і студента: досвід і напрями вдосконалення» (м. Київ, 2012 р.); «Від викладання дисциплін – до освоєння наук: трансформація змісту, технологій освітньої діяльності та розвиток педагогічної майстерності» (м. Київ, 2013 р.); «Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації» (м. Київ, 2014 р.);

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів» захищено в 2006 р. у Інституті вищої освіти НАПН України за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської не використовувались.

Публікації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження опубліковано в 58 працях (із них – 49 одноосібних), серед яких: 2 монографії, 2 навчальних посібники, 1 навчальний практикум, 23 статті (із них 21 – одноосібна) у виданнях, зареєстрованих як фахові з педагогічних наук (із них: 6 – у зарубіжних фахових педагогічних виданнях та у міжнародних наукових журналах, які включені до міжнародних наукометричних баз даних), 25 публікацій у збірниках наукових конференцій і семінарів.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 419 найменувань, який розміщено на 48 сторінках. Повний обсяг дисертації – 468

сторінок, з яких – 365 сторінок основного тексту. Робота містить 34 рисунка, 18 таблиць і 21 додаток.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; визначено об'єкт і предмет, мету і задачі дослідження, методи дослідження; презентовано методологічні та теоретичні положення, що становлять основу дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення проведеного дослідження; наведено дані про експериментальну базу, апробацію й упровадження результатів наукового пошуку, структуру і обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей» – визначено ступінь розробленості проблеми проведення оцінювання навчальних результатів у наукових вітчизняних та зарубіжних філософських, психолого-педагогічних і методичних джерелах, пов'язаних з темою дослідження; узагальнено теоретичні положення та концептуально-методологічні підходи до проведення оцінювання навчальних результатів у вищій школі; уточнено термінологічний апарат.

Зазначено, що питання оцінювання навчальних результатів у контексті застосування інноваційних форм та методів оцінювання досліджено в наукових роботах В. Андрущенка, В. Байденка, В. Бондаря, І. Добровольської, О. Ляшенка та ін.). Взаємозв'язок та взаємозалежність між компонентами, які впливають на якість освіти, аналізували Т. Дмитриєнко, В. Звонніков, Н. Кузьміна, В. Ортинський та ін. Процес оцінювання результатів навчальної діяльності студентів як принципово необхідний інструмент управління якістю їхньої професійної підготовки визначали Г. Єльнікова, А. Момот, Л. Петриченко, І. Булах, Л. Романишина та ін. Водночас питання адаптації чинних методів та засобів оцінювання навчальних результатів, обґрунтування принципів здійснення оцінювання й аналізу отриманих результатів відповідно до сучасних тенденцій реформування освітньої парадигми проведено частково.

Наголошено, що в умовах глобальної інформатизації, коли обсяг інформаційних професійно-орієнтованих масивів постійно оновлюється, актуалізується значення самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх економістів, їхня здатність до неперервної самоосвіти у професійній діяльності. Значна кількість наукових розробок присвячена аналізу різноманітних аспектів організації самостійної діяльності студентів (Козаков В., Пехота О., Підкасистий П., Солдатенко М., Фьодорова М., Шамова Т., Ярошенко О. та ін.). Незважаючи на широкий та багатоплановий характер досліджень, чимало аспектів цієї теми у контексті оцінювання результатів виконання студентами самостійної роботи залишаються недостатньо обґрунтованими.

Питання особистісного розвитку студентів представлено у наукових працях таких авторів як І. Бех, О. Власова, Е. Зеєр, Т. Левченко, В. Лозова, В. Якунін та ін. Проте подальшого дослідження потребує питання орієнтації процесу оцінювання навчальних результатів на підвищення суб'єктної позиції студента з опорою на: відкритість та прозорість інформації про затверджені у ВНЗ стандарти щодо форм,

методів та принципів проведення контрольних заходів; об'єктивність та адекватність отриманих оцінок на основі розробленої системи критеріїв оцінювання результатів виконання студентами тієї чи іншої навчальної роботи; використання відповідних методів для досягнення кожним студентом чітко визначених та попередньо запланованих і оприлюднених результатів навчання; мотивацію студентів на покращення навчальних результатів через розуміння ними справедливості отриманих результатів завдяки здійсненню студентами самооцінювання. Активність студентів у навчальній діяльності, їхня здатність об'єктивно оцінювати свій рівень оволодіння професійно-орієнтованими компетентностями, спроможність визначати власні освітні цілі сприяють розвитку їх як суб'єктів навчальної діяльності.

Багатоаспектність наукових досліджень, присвячених якості освіти, наявність чинників, що впливають на кінцевий результат навчання студентів, потребують ґрунтовного аналізу впливу та взаємозв'язку кожного із них. Питання застосування системного підходу у освітньо-професійній діяльності досліджували такі вчені, як Д. Бадарч, В. Байденко, В. Беспалько, О. Васильєва, В. Гладунський, В. Клочко, Н. Кузьміна, В. Кушнір, І. Малафійк, А. Субетто, Е. Юдін та багато інших. Однак дослідження процесу оцінювання навчальних результатів майбутніх економістів як цілісного об'єкта, що має власну структуру і на функціональному рівні реалізується через послідовність визначених та взаємопов'язаних етапів (визначення мети оцінювання; встановлення об'єктів оцінювання в конкретній педагогічній ситуації; вибір ефективних форм, методів і засобів оцінювання та ін.) проведено неповною мірою.

У розділі зазначено, що важливими ознаками якісної професійної підготовки майбутнього економіста є глибина знань у галузі професійної діяльності, здатність й умотивованість до неперервної освіти та самоосвіти, можливість самостійно проектувати свій подальший професійний розвиток, усвідомленість відповідальності за результати власної освіти, самоефективність. Сутність економічної підготовки фахівців економічного профілю, відповідність європейським стандартам їхнього навчання аналізували О. Аксьонова, М. Артюшина, В. Бобров, В. Клочко, А. Колот, А. Павленко, О. Падалка, Т. Поясок, Н. Праворська, В. Стрельников та ін. Обґрунтування сучасних вимог до професійної підготовки економістів вивчали Є. Іванченко, Т. Коваль, І. Каленюк, Г. Ковальчук, В. Козаков, С. Мочерний, Г. Романова та ін. Виконання фахівцями-економістами своїх функціональних обов'язків передбачає наявність у них сукупності компетентностей, які дозволяють їм успішно розв'язувати професійні задачі. Серед них виділяють наступні: системний погляд на дисципліни як на основу базової економічної підготовленості; розуміння взаємозв'язку економічної теорії та практики; володіння практичними навичками, які необхідні економісту для успішного виконання своїх обов'язків (опрацювання інформації облікового та аналітичного характеру, що представлена у вигляді таблиць або графіків; урахування взаємозв'язків між показниками при проведенні обчислень тощо); здатність швидко орієнтуватися та адаптуватися до нових ситуацій та змін, які виникають на мікро- і макрорівнях економіки та ін.

Таким чином, економічна освіта стає для студентів-економістів не тільки формою отримання певної спеціальності, а й засобом набуття економічного

мислення, отримання можливості адекватно розуміти та аналізувати процеси, які відбуваються у світовому економічному середовищі. Водночас економічна освіта в умовах ринкової економіки набуває важливого значення не тільки для окремого фахівця, а й для розвитку всього економічного потенціалу суспільства. Володіння майбутніми фахівцями достатнім обсягом економічних знань та вмінь – стратегічне завдання, що зумовлює подальший розвиток кожної держави. Враховуючи особливості підготовки фахівців економічного профілю та ґрунтуючись на широкому діапазоні професійних компетентностей майбутніх економістів, які мають бути сформовані у процесі їхньої професійної підготовки, обґрунтовано, що необхідна і відповідна система оцінювання навчальних результатів, яка забезпечує ефективність управління процесом навчання, вчасне його коригування та прогнозування подальшого розвитку й вдосконалення.

Здійснено аналіз наукових досліджень (Аванесов В., Булах І., Майорова А., Матвієнко В., Морзе Н. та ін.), які присвячені різним аспектам проведення оцінювання навчальних результатів через тестування. Визначено, що попри наявність значних переваг (зручність та оперативність отримання результату, об'єктивність, масштабність тощо), залишаються нез'ясованими такі питання як організація проведення тестування, професійна компетентність викладачів при розробленні тестових завдань, здійснення студентами самонавчання та самооцінювання через тести тощо. Проаналізовано та осучаснено інші методи та форми здійснення оцінювання навчальних результатів: усне та письмове опитування, само- та взаємооцінювання; самоаналіз; виконання аналітичних робіт; спостереження та ін. Визначено, що різні засоби та методи оцінювання перебувають у певному взаємозв'язку і доповнюють, уточнюють й конкретизують отримані навчальні результати.

Таким чином, зроблено висновок, що існує значний доробок науковців стосовно проведення оцінювання результатів професійно-освітньої підготовки студентів економічних спеціальностей. Проте залишаються невирішеними проблеми узгодженості та врахування у навчальному процесі чинників впливу на навчальні результати та їх взаємозв'язок; розкриття організаційно-дидактичних умов та принципів проведення об'єктивного оцінювання навчальних результатів; стимулювання студентів до саморозвитку та самовдосконалення та розуміння ними значення неперервної освіти у професійній діяльності.

У другому розділі «Системний підхід до оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей» визначено взаємозв'язки і взаємозалежності між чинниками, які прямо або опосередковано впливають на успішність навчальної діяльності майбутніх економістів та їхній особистісний розвиток; обґрунтовано концепцію проведення оцінювання навчальних результатів; проаналізовано етапи управління процесом оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей.

У контексті системного підходу цілісність процесу оцінювання обумовлена інтегративним характером взаємодії всіх його складових на основі узгодження цілей суб'єктів навчального процесу (організаторів, викладачів, студентів) для забезпечення конкурентоздатності майбутнього фахівця на ринку праці, а освітнього закладу – на ринку освітніх послуг. Визначено, що для об'єктивного оцінювання

рівня професійної підготовки майбутнього фахівця, необхідно оцінювати не тільки рівень знань, вмінь та навичок студентів, але й врахувати та дослідити вплив інших компонентів педагогічної системи, таких як професійна компетентність викладачів, стан матеріально-технічного забезпечення аудиторного фонду, якість навчально-методичного забезпечення тощо. Не можна виокремити лише частину (наприклад, оцінку за засвоєння тієї чи іншої дисципліни, яку отримав студент,) із цілого, що складається із різних підсистем, результат функціонування яких впливає на навчальні результати.

Сформульовано *гіпотезу* дослідження, яка полягає в тому, що досягнення студентами економічних спеціальностей ВНЗ високих навчальних результатів можливе за умови теоретико-методичного обґрунтування та розробки системи оцінювання, що дає можливість проаналізувати та врахувати чинники впливу на кінцевий освітній результат, їх взаємозалежність та взаємозв'язки. Така система розробляється у контексті концепції неперервної професійної освіти, реалізується на основі компетентнісного, системного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів. Розглядаючи сутність і зміст оцінювання навчальних результатів як цілісної системи, визначено, що це – спільна і узгоджена діяльність організаторів навчального процесу, викладачів та студентів для реалізації цілей і задач, скерованих на досягнення позитивних результатів через професійний і особистісний розвиток як студентів, так і викладачів. З позиції системного підходу – управління процесом оцінювання як цілісним об'єктом відбувається із урахуванням впливу всіх чинників на кінцевий результат. Таким чином, *система оцінювання результатів* навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей – це упорядкована множина структурних і функціональних компонентів які взаємопов'язані між собою і об'єднані загальною метою – досягти високої якості професійної підготовки майбутніх економістів, яка задовольнятиме усіх зацікавлених осіб (організаторів навчального процесу, викладачів, студентів, роботодавців).

Акцентовано, що адекватно розроблена та науково обґрунтована система оцінювання навчальних результатів створює передумови для підвищення якості освіти на базі врахування результатів функціонування всіх компонентів навчального процесу. Показники, що впливають на результати навчальної діяльності студентів, можна представити у вигляді підсистем, результатом функціонування яких є оцінювання рівня професійної компетентності суб'єктів освітнього процесу (організаторів, викладачів, навчально-методичний персоналу); початкового рівня підготовки студентів; змісту навчального матеріалу, зокрема, навчальних програм; методичних розробок; форм, методів та критеріїв проведення оцінювання поточних та підсумкових навчальних результатів тощо; стану матеріально-технічного забезпечення навчального процесу; ресурсів бібліотеки та ін.

Результатом професійної підготовки є відповідність фахівця моделі професійної діяльності, кваліфікаційній характеристиці. Функціонально такий визначений результат має контролюючий вплив, пов'язаний із цілями підготовки, змістом навчальної діяльності, засобами та методами навчання студентів і оцінюванням результатів їхньої навчальної діяльності. Таким чином, система оцінювання результатів навчальної діяльності, яка ґрунтується на загальній меті – формування професійної компетентності майбутніх економістів через надання

якісних освітніх послуг, має враховувати вплив різних чинників навчального процесу. Якщо ж за основу процесу оцінювання навчальних результатів покладені лише деякі з них (як правило – навчальна діяльність студентів), це призводить до деформації і викривлення загального результату. Розроблення науково обґрунтованої системи показників, які характеризують функціонування того чи іншого компонента, дозволяють проводити детальний і якісний аналіз, виявляти недоліки та вчасно їх коригувати. Система оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей ґрунтується на урахуванні впливу суб'єктних і структурних чинників на навчальну успішність. Суб'єктні чинники – це оцінювальна діяльність студентів, викладачів, організаторів навчального процесу, ефективність їхньої взаємодії. Структурними чинниками є ефективна організація оцінювання навчальних результатів, структурування та вибір найактуальніших навчальних матеріалів, оновлення навчально-методичних комплексів, проведення викладачами навчальних занять у контексті розвитку здатності студентів до самооцінювання навчальних результатів, орієнтації їх на безперервну освіту протягом життя.

Проаналізовано суб'єкт-суб'єктну взаємодію між учасниками навчального процесу (студентами, викладачами, навчально-методичними працівниками, керівництвом ВНЗ, роботодавцями), яка спрямована на створення адекватного оцінювального простору в освітній діяльності. Визначено, що студенти як головні суб'єкти навчальної процесу оцінюють якість його організації та проведення: навчально-методичне забезпечення, що має допомагати їм у отриманні знань; адекватність отриманих оцінок відповідно до розроблених викладачами критеріїв оцінювання; зручність розкладу занять, достатній рівень матеріально-технічного забезпечення навчального процесу тощо. Викладачі оцінюють рівень попередньої підготовки студентів до навчання; аналізують та обирають відповідні методи та засоби для адекватного оцінювання досягнутих студентами результатів; здійснюють структурування навчального матеріалу та виокремлення об'єктів оцінювання і розробляють відповідні критерії оцінювання тощо. Результативність навчальної діяльності залежить і від якісної роботи навчально-методичних працівників (методистів, бібліотекарів, лаборантів та ін.) у контексті складання зручного розкладу проведення навчальних занять як для студентів, так і для викладачів; чітких та узгоджених дій для забезпечення безперервної роботи інформаційно-комунікаційних пристроїв, обладнання для проведення лекційних, семінарських, практичних занять; доступності інформації про новинки бібліотеки та ін.

Керівництво вищого навчального закладу організує періодичне оцінювання професійної компетентності викладачів відповідно до розроблених процедур; здійснює постійний моніторинг навчальних програм та методичного забезпечення дисципліни; проектує та розробляє загальні підходи до оцінювання через: аналіз інформаційно-методичного забезпечення навчального процесу; проектування єдиних стандартів до проведення оцінювання навчальних результатів (журнали, відомості, звіти, аналітичні довідки та ін.). Надзвичайно вагома роль керівництва вишу у взаємодії із зовнішнім середовищем: моніторинг працевлаштування випускників; дослідження ринку праці; співробітництво з роботодавцями, прогнозування соціокультурних та економічних тенденцій тощо.

Важливим є і проведення оцінювання наявних освітніх ресурсів, іміджу та репутації ВНЗ; залучення до навчальної діяльності викладачів із світовим іменем; розширення лінійки освітніх послуг (курси, тренінги, підготовка абітурієнтів, он-лайн курси тощо); здійснення проектування стратегії розвитку вишу на перспективу. Роботодавці оцінюють рівень підготовки молодих фахівців; аналізують рівень оновлення навчальних програм із метою максимальної їх адаптації до потреб підприємства; беруть участь в організації практики студентів, залученні їх до дослідницької діяльності; оцінюють імідж ВНЗ на світовому рівні; допомагають скласти перспективні плани розвитку навчального закладу, враховуючи тенденції розвитку глобальних економічних процесів.

У процесі дослідження обґрунтовано доцільність проведення попереднього планування очікуваних навчальних результатів та управління процесом їх оцінювання. Зазначено, що спочатку на базі моделі спеціаліста відбувається етап розробки переліку компетентностей, які повинен набути майбутній економіст, після чого створений перелік розглядається у контексті навчальних дисциплін, які вивчаються. Далі розробляються робочі програми для кожної навчальної дисципліни, де навчальний матеріал структуровано у розрізі лекцій, практичних, семінарських занять, питань для самостійного опрацювання. Окрім цього, для проведення ефективного оцінювання виокремлюються блоки навчальної інформації, рівень засвоєння яких оцінюється; відбираються відповідні методи та розробляються засоби для проведення оцінювання (контрольні питання та завдання, тести, реферати, курсові проекти, тренінги тощо); створюються завдання для оцінювання попереднього рівня підготовленості студентів до вивчення дисципліни; розробляється перелік питань, які виносяться на підсумкове оцінювання (іспит, залік), проектуються екзаменаційні білети, що включають комплексні навчальні завдання, які потребують інтеграції знань та вмінь кількох тем; у рамках кожного із визначених засобів перевірки рівня знань розробляються чіткі критерії оцінювання тощо.

Виокремлено такі етапи розроблення запланованих навчальних результатів: структурування навчального матеріалу за певними блоками, виокремлення у кожному з них очікуваних навчальних результатів; визначення показників якості навчання та розробка критеріїв оцінювання; формування шкали рівнів досягнення показників якості та проектування методики для їх вимірювання; конструювання оцінних процедур, які дозволяють адекватно визначити результативність навчальної діяльності кожного студента (навчальні завдання, тести, письмові опитування тощо); оцінювання навчальних результатів; збір, оброблення, аналіз та інтерпретація отриманих даних; надання студентам інформації щодо запланованих навчальних результатів; розроблення рекомендацій із удосконалення процесу навчання студентів. Обґрунтовано, що попередньо сплановані та чітко визначені навчальні результати дають студентам можливість більш ефективно здійснювати й їх самостійне оцінювання.

Таким чином, встановлено, що процес оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей – цілісна система, яка складається із компонентів, які існують у взаємозв'язку між собою, утворюючи структуру як ціле, що має власні характеристики. У свою чергу, кожен компонент складається із

окремих елементів, від їх набору та зв'язку між ними залежить вплив кожного блоку на результати навчальної діяльності студентів. Обґрунтовано концептуальні основи розроблення системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей.

У третьому розділі «Оцінювання навчальних результатів у контексті студентоцентрованого навчання» висвітлюються особливості проведення оцінювання результатів навчальної діяльності майбутніх економістів на основі Європейської кредитно-трансферної системи; доведено важливість розроблення професійно-орієнтованої та науково-обґрунтованої методики опанування навчальних дисциплін; значну увагу приділено розробленню та використанню тестової технології оцінювання результатів навчання студентів.

Упровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів України Європейської кредитно-трансферної системи зумовлює збільшення мобільності студентів через розроблення єдиних стандартів оцінювання навчальних результатів й обліку навчального навантаження за допомогою кредитів. Система накопичення балів за виконану навчальну роботу, надання студентам можливості вибору навчальних дисциплін, збільшення частки самостійної навчальної діяльності студентів призводять до того, що студент дедалі більше стає суб'єктом у процесі свого професійного навчання і саморозвитку. Перехід до студентоцентрованого навчання зумовлює організацію процесу навчання таким чином, щоб студенти самостійно проектували і контролювали результати свого навчання, які стають для них доступними та зрозумілими через розроблені критерії оцінювання. Здатність особистості до самоконтролю та самовдосконалення у процесі професійної діяльності створює можливість оперативно реагувати й адаптуватися до постійних змін, що виникають у суспільному житті, тобто призводить до формування високого рівня самоефективності.

У дослідженні запропонований новий підхід до розроблення методики опанування навчальної дисципліни, яка базується на збільшенні частки самостійної роботи студентів, застосуванні широких можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, реалізації суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачами і студентами, впровадженні самооцінювання та активних технологій навчання тощо. З'ясовано, що розроблення і оприлюднення методики навчання професійно-орієнтованих навчальних дисциплін дозволяє висвітити їх особливості у контексті набуття студентами знань, умінь та компетентностей. Така методика вміщує чітко визначену інформацію: перелік очікуваних навчальних результатів та критерії їх оцінювання; професійно-орієнтовані навчальні завдання, розроблені відповідно до форми проведення заняття – практична або самостійна робота, лекція; методи і засоби для здійснення оцінювання навчальних результатів (тести, питання для письмового або усного опитування тощо), які мають бути ретельно підібрані і використовуватися відповідно до попередньо виокремлених структурних одиниць навчального матеріалу.

Відзначено, що оприлюднена методика навчання тієї чи іншої навчальної дисципліни дає можливість систематизувати й узгодити вимоги до перебігу навчального процесу, здійснити оцінювання навчальних результатів у цілому, включаючи й систематичну роботу студентів протягом семестру. Виокремлення у

методиці професійно-орієнтованих навчальних дисциплін критеріїв оцінювання кожного виду навчальної роботи студентів допомагає їм впевнитися у коректності оцінюванні їхніх знань викладачем і виробити критичне ставлення до власних успіхів у навчанні. Визначеність всіх компонентів процедури оцінювання призводить до розвитку власного оцінного судження у студентів. Доведено, що за умови науково обґрунтованого проектування контрольних заходів об'єктивне оцінювання результатів навчання значно підвищує мотивацію студентів. Сформованість власного (позитивного) ставлення до навчальної діяльності, здатність докладати вольові зусилля для досягнення навчальних цілей, уміння проектувати, планувати та прогнозувати свою навчальну діяльність та її результати, розуміння значення самоосвіти призводить до формування студентів як суб'єктів активної навчальної діяльності.

З'ясовано, що метою самостійної роботи студентів є не стільки виконання ними навчальних завдань, скільки розвиток у них навичок та вмінь самостійно поповнювати свої знання та вільно орієнтуватися в інформаційному потоці, активізація самостійності та активності як необхідної умови для подальшого самонавчання й самореалізації в майбутній професійній діяльності. Така тенденція спричиняє практичну реалізацію інтеграції змісту навчальних дисциплін, які є не масивом інформації, а системою, в якій кожна дисципліна має свою логіку, а всі разом складають єдине ціле. Для цього виявляють міжпредметний зміст навчальних дисциплін та аналізують можливості застосування міжпредметних технологій. Такий підхід до проектування навчального процесу збільшує продуктивність навчання, спонукає студентів до творчості, мотивує їх до успішного і якісного виконання роботи, посилює системність та практичну значущість навчальних дисциплін. Міжпредметні зв'язки, які взаємодоповнюють і взаємозбагачують різні дисципліни, сприяють ґрунтовному засвоєнню студентами навчального матеріалу, збільшенню професійної спрямованості у підготовці майбутніх фахівців. Саме тому у процесі дослідження важливим було проектування таких навчальних завдань, які включали б інноваційні, дослідницькі, творчі питання та сприяли активізації студентів у навчальній діяльності.

У розділі проаналізовано види та форми тестових завдань, досліджено етапи їх розроблення та апробацію у навчальний процес, створено рекомендації до їх використання. Визначено, що тести є об'єктивним методом проведення оцінювання навчальних результатів, який надає можливість масштабно перевіряти якість знань, вмінь і навичок студентів та отримувати реальні результати навченості. Важлива функція тестів полягає у використанні їх не тільки для вимірювання набутих знань та вмінь, а й як метод навчання. Студент, шукаючи правильну відповідь на тестове завдання і використовуючи при цьому різноманітні навчальні матеріали (програмні продукти, підручники, методичні вказівки тощо), паралельно засвоює певний обсяг знань, вмінь, навичок, оволодіває способами самонавчання. Через свої властивості (об'єктивність оцінювання, наочність, оперативність) тестовий контроль значно підвищує мотивацію до навчання у студентів. При проведенні дослідження комплекти тестових завдань використовувались для самоконтролю студентів, розвиваючи їхню власну оцінювальну діяльність. Порівнюючи отриманий власний результат після виконання тестового завдання із правильними відповідями

(ключами), які вміщені у навчальні посібники або комп'ютерні програми, студенти розвивають навички самооцінювання, збільшують впевненість у власних можливостях. Відзначено, що для проведення об'єктивного оцінювання навчальних результатів тести розробляють відповідно до попередньо виокремлених блоків навчальної інформації.

У висновках до розділу акцентовано, що за умови організації навчального процесу у контексті студентоцентрованого навчання встановлюється пріоритетність діяльності суб'єкта навчання перед діяльністю суб'єкта викладання. Оприлюднення методики навчання, реалізація міжпредметних зв'язків сприяють ґрунтовному засвоєнню студентами навчального матеріалу.

У четвертому розділі «Організаційно-дидактичні умови здійснення оцінювання результатів професійної підготовки студентів економічних спеціальностей» розкрито вплив професійної компетентності викладачів на результати навчальної діяльності студентів; значну увагу приділено розробленню та використанню у навчальному процесі інтерактивних навчальних завдань, зорієнтованих на самооцінювальну та самоосвітню діяльність студентів економічних спеціальностей.

Аналіз науково-педагогічної літератури та вивчення досвіду управління якістю навчального процесу у ВНЗ дозволяє зробити висновок, що у сучасних умовах, коли виші впроваджують ідеї Болонської декларації, реформують свої освітні програми, впроваджують студентоцентроване навчання, що ґрунтується на посиленні уваги до студента як суб'єкта навчання, суттєво збільшується роль та місце викладача у навчальному процесі. Водночас існуюча система оцінювання результатів діяльності викладачів є недостатньо ефективною, відбувається фрагментарно та неузгоджена для всієї освітньої системи; питання їхнього постійного самовдосконалення та саморозвитку при розробці стратегії розвитку вишу вирішуються формально. Відзначено, що основу професійної компетентності сучасного викладача становить система педагогічних умінь – аналізувати освітню ситуацію, виявляти суперечності, визначати проблеми, конструювати мету, застосовувати технології проектування дидактичної системи, здійснювати рефлексію і експертизу результатів своєї праці і студентів. Вочевидь якість викладання, умотивованість викладачів ВНЗ на саморозвиток, прагнення застосувати найкращі методики при проведенні занять, рівень розробленого методичного забезпечення, безпосередньо впливають на навчальні результати студентів.

Необхідність розробки ефективної системи оцінювання діяльності професорсько-викладацького складу в умовах модернізації системи професійної освіти зумовлена прагненням вітчизняної освітньої системи зайняти вагоме місце у світовому освітньому просторі; потребою суспільства у зрозумілій та доступній оцінці якості діяльності викладачів ВНЗ; потребою самої освітньої системи у залученні до процесу навчання компетентних викладачів; створенні умов, які стимулюють саморозвиток та самовдосконалення викладачів; зміною парадигми освіти, широким впровадженням студентоцентрованого підходу, який припускає трансформацію функцій викладача на консультування, управління навчанням та допомогу студентам у навчальній діяльності; спроможністю викладача посилити

роль самооцінювальної діяльності студентів, орієнтувати їх на саморозвиток та самовдосконалення. Таким чином, високий професійний рівень професорсько-викладацького складу (у контексті дослідження – здатність викладача до об'єктивного оцінювання) безпосередньо впливає на результати навчальної діяльності студентів.

Проаналізовано підходи до розроблення навчальних завдань, які використовуються на лекціях, практичних заняттях та при здійсненні студентами самостійної роботи. Аналіз результатів дослідження та багаторічний досвід проведення навчальних занять дозволяє зробити висновок, що в умовах сучасного світу, який динамічно змінюється, навчальні завдання, розроблені на принципах інтерактивності, проблемності, самостійності, мають суттєвий вплив на розвиток професійних та особистісних якостей майбутнього фахівця і, відповідно, на якість освіти в цілому. Виконуючи такі завдання, студенти не тільки засвоюють певний рівень базових і професійно орієнтованих знань та вмінь, а й набувають нових компетентностей, таких як комунікативна, аналітична, інформаційна, здійснюють спільну роботу у команді; збільшують мотивацію до досягнення поставлених цілей, розвивають предметну та особистісну рефлексію.

Навчальні завдання, скеровані на підвищення активності студентів, сприяють трансформації від пасивного засвоєння ними знань в їх активне застосування у квазіпрофесійних та реальних ситуаціях навчальної діяльності. У процесі дослідження було створено та впроваджено у навчальний процес «Методику розробки інтерактивних навчальних завдань на основі аналітико-реконструктивного методу». Комплект навчальних завдань включає перелік задач, які необхідно розв'язати, застосувавши набуті знання і вміння із заданої теми. Завдання не містить детального плану дій для його виконання, що спонукає студентів до ґрунтовної попередньої підготовки й активної самостійної освітньої діяльності на практичному занятті. Під час виконання завдання студенти самостійно контролюють власні результати, викладач, спостерігаючи за ходом виконання завдання кожним студентом, може вчасно надавати певні підказки та допомогу.

Проведене дослідження показало, що якісна освіта неможлива без усвідомленого навчання студентів, сформованості їхньої готовності до самоосвіти, самооцінювання власних досягнень і встановлення ними цілей для подальшого саморозвитку. Ми визначаємо *самоосвіту* як цілеспрямовану, систематичну роботу, яка виконується особистістю під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, скерована на збагачення власних загально-освітніх та професійних знань, вмінь та навичок, удосконалення особистісних якостей, і яка здійснюється з максимальною самореалізацією. Необхідним чинником набуття студентами навичок самоосвітньої діяльності, що розглядається як цілісне особистісне утворення, є організація їхньої власної діяльності з використанням у навчальному процесі відповідних методів та засобів. Сформованість у студентів економічних спеціальностей навичок самоосвітньої діяльності у контексті отримання якісної освіти призводить до розуміння ними значення безперервної освіти для успішної професійної діяльності.

Питання самоосвітньої діяльності у контексті саморозвитку стосується не тільки студентів, а й викладачів економічних вишів. Відзначено, що лише той викладач, який постійно оновлює свої професійні знання та вміння, удосконалює

особистісні компетентності здатний стимулювати й саморозвиток студентів, впроваджуючи для цього відповідні форми і методи навчання. Результатом самоосвітньої діяльності викладача є: підвищення якості навчання; ефективна взаємодія зі студентами; розробка навчальних програм; створення нових підручників, посібників, наочних навчальних матеріалів; розробка і впровадження нових форм, методів та засобів при проведенні оцінювання та аналізу результатів навчання; удосконалення методики навчання дисциплін тощо.

У висновках до розділу узагальнюються організаційно-дидактичні умови для ефективної реалізації системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів.

У **п'ятому розділі** «Організація та підсумки дослідно-експериментальної роботи з реалізації системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей» охарактеризовано етапи та методику проведення педагогічного експерименту; конкретизовано критерії оцінювання і рівні їх сформованості; проаналізовано, узагальнено та експериментально обґрунтовано ефективність упровадження розробленої системи оцінювання навчальних результатів студентів економічних спеціальностей у навчальний процес.

Науково-педагогічний пошук здійснювався протягом 2007–2015 рр. у чотири етапи, зміст яких зумовлений складністю і комплексністю обраної теми. На *першому етапі* (2007–2008 рр.) проаналізовано *теоретичні* засади підходів щодо проведення оцінювання навчальних результатів у вищих навчальних закладах на базі філософської, психологічної, педагогічної і методичної літератури та дисертаційних праць, пов'язаних з проблемою дослідження. У результаті було окреслено предметне поле дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовано робочу гіпотезу. Здійснено уточнення понятійно-категоріального апарату; вивчено особливості процесу підготовки студентів економічних спеціальностей, проаналізовано стан досліджуваної проблеми в теорії та практиці.

На *другому етапі* (2009–2010 рр.) продовжувався аналіз спеціальної педагогічної літератури, здійснювався пошук нових підходів до розв'язання проблеми оцінювання в системі професійної підготовки студентів-економістів. Визначалося понятійно-термінологічне забезпечення концепції оцінювання результатів навчальної діяльності студентів, виявлялися організаційно-дидактичні умови здійснення оцінювання навчальних результатів, аналізувалися недоліки та суперечності, що заважали ефективній організації і проведенню процесу оцінювання, обґрунтовувалася доцільність розроблення інноваційної системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів. На *третьому етапі* (2011–2012 рр.) створювалася концептуальна модель оцінювання навчальних результатів, розроблялися технологічні та інструментальні засоби проведення оцінювання результатів навчання. Проводився констатувальний експеримент, у процесі якого аналізувався реальний стан оцінювання результатів професійної підготовки студентів, розроблялось науково-методичне забезпечення формульованого експерименту. На *четвертому етапі* (2013–2015 рр.) проводився формульовальний експеримент із апробації запропонованої моделі проведення оцінювання результатів навчальної діяльності студентів; здійснювалися збір, систематизація, обробка та

узагальнення одержаних результатів експерименту; формулювалися загальні висновки за результатами проведеного дослідження; виконувалось оформлення автореферату та дисертаційної роботи.

За результатами проведеного дослідження визначено, що система оцінювання є упорядкованою множиною взаємопов'язаних та взаємозумовлених цілісних компонентів (теоретико-методологічного, структурно-функціонального, результативно-аналітичного), поєднаних спільними цілями і завданнями, спрямованими на високу якість професійної підготовки майбутніх економістів. Цілісність процесу оцінювання навчальних результатів обумовлена інтегративним характером взаємодії всіх його складових на основі узгодження цілей всіх суб'єктів навчального процесу для забезпечення конкурентоздатності майбутнього фахівця на ринку праці, а освітнього закладу – на ринку освітніх послуг. На основі узагальнених результатів проведеного дослідження розроблено системно-функціональну модель оцінювання навчальних результатів студентів економічних спеціальностей, яку представлено на рис. 1.

Доведено, що для забезпечення ефективності оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей необхідно дотримуватися низки дидактичних й технологічних педагогічних умов, що взаємопов'язані між собою (забезпечення фахово-орієнтованої спрямованості навчального процесу; дидактична й психологічна налагодженість суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів і викладачів; застосування методично перевірених та науково обґрунтованих методів та засобів оцінювання; здійснення самоосвітньої діяльності викладачами та студентами; активізація пізнавальної діяльності студентів; планування очікуваних результатів навчання та управління процесом їх оцінювання; формування здатності студентів до самооцінювання власних результатів).

Теоретико-методологічний блок включає основні наукові підходи, на базі яких здійснюється процес оцінювання навчальних результатів (системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно-орієнтований); сукупність принципів оцінювання та основні положення концепції його проведення. *Концепція* проведення оцінювання передбачає проектування низки організаційно-методичних заходів (розроблення переліку компетентностей для кожної спеціальності, які формуються протягом всього періоду навчання студента; делегування повноважень при проведенні оцінювання (ректорат → факультет → кафедра → викладач); розроблення журналів навчальної успішності та інших форм звітності; проектування критеріїв оцінювання; створення календарного плану проведення керівництвом контрольних зрізів; проведення оцінювання професійної компетентності викладачів; розроблення критеріїв оцінювання методичного забезпечення навчальних дисциплін; узгодження між кафедрами календарних термінів проведення контрольних заходів з метою недопущення перенавантаження студентів в окремі дні та ін.

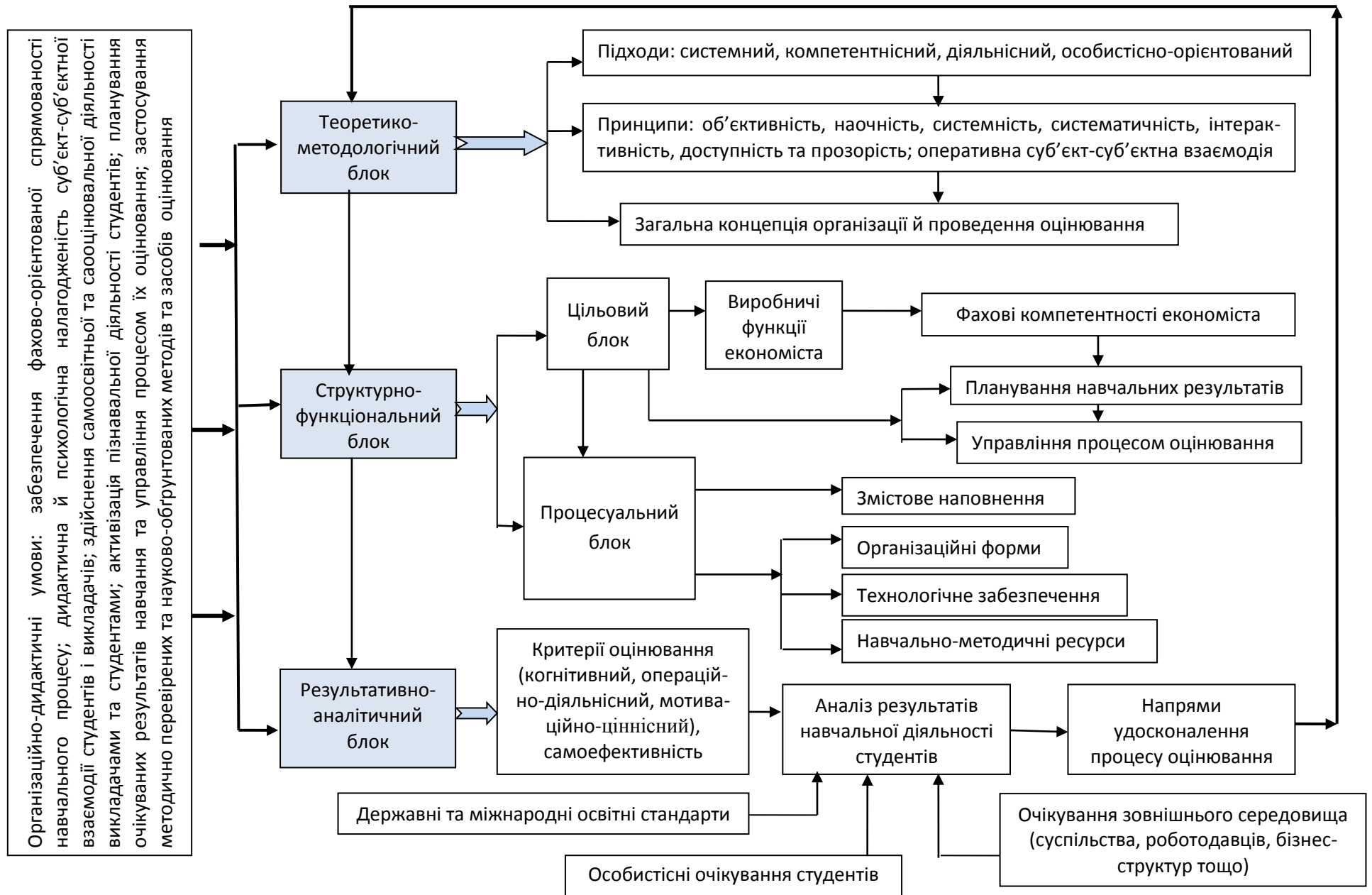

Рис. 1. Системно-функціональна модель оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей

Структурно-функціональний блок розробленої моделі дає можливість представити процес оцінювання у вигляді взаємопов'язаних структурних компонентів. У *цільовому* блоці на основі аналізу виробничих функцій економічної діяльності майбутніх фахівців визначаються основні компоненти їхньої професійної компетентності, після чого відбувається планування очікуваних навчальних результатів та розробляється алгоритм управління процесом їх оцінювання. *Процесуальний* блок вміщує змістове наповнення визначених організаційних форм та методів оцінювання навчальних результатів, розроблення технологічного забезпечення та необхідних навчально-методичних й технічних ресурсів процесу оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей.

Результативно-аналітичний блок розробленої моделі вміщує параметри та критерії оцінювання результатів навчальної діяльності студентів. На основі *когнітивного* критерію відбувається оцінювання рівня професійних знань та вмінь, які становлять основу майбутньої професійної діяльності; *операційно-діяльнісний* критерій визначає здатність студентів до вирішення фахово-зорієнтованих завдань, рівень продуктивності їхньої самостійної роботи; *мотиваційно-ціннісний* критерій включає мотиваційні устремління студентів, розуміння ними значення самоосвітньої діяльності, їхня здатність до самооцінювання власних навчальних результатів, спроможність до проектування свого професійного розвитку; *самоефективність* як інтегрована характеристика сформованості фахово-освітніх компетентностей визначає рівень здатності студентів досягти успіху, наполегливість та стійкість прагнення до отримання результату. Отримані результати навчальної діяльності аналізуються студентами, внутрішніми освітніми структурами та зовнішнім середовищем (суспільство, роботодавці, бізнес), після чого проектується напрями удосконалення організації навчального процесу та оцінювання його результатів.

Розроблення програми дослідно-експериментальної роботи базувалося на положенні, що навчання студентів передбачає використання на всіх формах навчальних занять, у процесі самостійної роботи методів активізації їхньої навчальної діяльності засобами й процедурами самооцінювання на основі оприлюднених критеріїв оцінювання, авторської методики розробки навчальних завдань, створення атмосфери відкритості та співробітництва викладачів і студентів. Таким чином, метою завершального етапу дисертаційного дослідження було підтвердження на практиці частини психолого-педагогічного експерименту, в ході якого перевірялися гіпотеза про те, що досягнення високих навчальних результатів студентами економічних спеціальностей ВНЗ можливе за умови теоретико-методичного обґрунтування та розроблення цілісної системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів, що дає можливість проаналізувати основні чинники й фактори впливу на кінцевий освітній результат, їх взаємозалежність та взаємозв'язки. Така система розробляється у контексті концепції неперервної професійної освіти, реалізується на основі системного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів та складається із таких взаємопов'язаних компонентів: управління якістю освітньої діяльності (наявність чіткої концепції всіх запланованих навчальних результатів; розроблення критеріїв визначення навчальної успішності; проектування методів зворотнього

зв'язку зі студентами; організаційні аспекти та методичне забезпечення навчального процесу); оцінювання результатів всіх компонентів навчального процесу (лекції, практичні та лабораторні роботи, самостійна робота студентів); високий рівень професійної компетентності викладачів при проведенні оцінювання.

Діагностичний зріз на початку експериментальної роботи дав можливість виявити такий стан навчальної діяльності студентів: невисокий рівень їхньої мотивації до оволодіння професійно-орієнтованою базою теоретичних знань та практичних навичок; недостатня самостійність й активність навчально-пошукової діяльності; недооцінка студентами значення самооцінювальної та самоосвітньої діяльності в професійному становленні. На базі аналізу проблем та пошуку шляхів їх вирішення було виокремлено такі критерії оцінювання навчальних результатів, як когнітивний, операційно-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний та самоефективність, що в цілому характеризують відповідний рівень сформованої інтегративності професійно-особистісної компетентності майбутніх економістів як основи їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

При проведенні дослідження було доведено, що активність студентів стає результативною, коли вони усвідомлюють мету навчання, уявляють кінцевий результат та розуміють умови та засоби для їх досягнення. На нашу думку, надзвичайно важливо у процесі вивчення навчальних дисциплін створювати професійно-орієнтовані ситуації, які дають можливість оцінити не лише реальні теоретичні знання та практичні навички студентів, а й готовність до їх практичного застосування. Розроблена методика створення інтерактивних навчальних завдань ґрунтується на такій навчальній ситуації, в якій студенти можуть діяти самостійно, налагоджуючи при цьому ефективні комунікативні зв'язки з іншими (студентами групи, викладачем) для отримання фахово-цінної інформації, прояву власного ставлення до цього, ділитись власним досвідом, самооцінювати результати навчання професії економіста.

Для визначення рівня сформованості знань й вмінь студентів при вивченні, наприклад, дисципліни «Інформатика», було проведено комплексний вхідний контроль із диференційованих завдань тестового контролю, які надають можливість перевірити знання студентів під час відповідей на запитання та вміння ними користуватися під час розв'язання задач та проблемних ситуацій. Результати представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати попереднього тестування студентів експериментальної та контрольної груп

		Експериментальна група (ЕГ)		Контрольна група (КГ)	
		Кількість	%	Кількість	%
Рівні навчальних результатів	Високий	84	33%	92	35%
	Середній	143	56%	140	53%
	Низький	28	11%	32	12%
Всього		255	100%	264	100%

Грунтуючись на отриманих результатах попереднього оцінювання знань (однорідність вибірки підтверджено за допомогою дисперсії), було зроблено висновок про формування експериментальних та контрольних груп студентів, рівень знань яких визначався як середній (до 50 балів), достатній (51–79 балів) та високий (понад 80 балів). Всього в проведеному дослідженні брало участь 255 студентів контрольних і 264 – експериментальних груп.

Для визначення рівня *когнітивного критерію* використовувалися узагальнені результати поточної навчальної успішності студентів, їхній рівень знань визначався за допомогою диференційованих завдань тестового контролю, результатів контрольних зрізів підготовки до кожного заняття, результатів виконання самостійної роботи, завдань модульного контролю. Шкала оцінювання визначалась: середній рівень – до 50 балів, достатній – 51–79 балів та високий – понад 80 балів. Результати представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка результативності сформованості когнітивного критерію в експериментальній та контрольній групах студентів економічних спеціальностей (у % до загальної кількості студентів)

Рівні сформованості	Експериментальні групи		Контрольні групи	
	На початку експерименту	Після експерименту	На початку експерименту	Після експерименту
Високий	32	46	34	36
Достатній	55	51	54	54
Середній	13	3	12	10

За допомогою критерію Пірсона було перевірено наявність статистично значущої (0,05) відмінності між показниками контрольних і експериментальних груп після проведення експерименту ($\chi^2_{\text{спостер.}} = 7,84 > \chi^2_{\text{крит.}} = 7,81$).

Для визначення рівня *операційно-діяльнісного критерію* аналізувалися результати виконання навчальних завдань на практичних та самостійних роботах, здатність студентів самостійно вирішувати проблеми, що виникали; активність у реалізації навчальних проектів. Характеристика рівнів навчальних результатів представлено у табл. 3, результати оцінювання операційно-діяльнісного критерію – у табл. 4.

Таблиця 3

Рівні оцінювання навчальних результатів та їх характеристика

Рівні оцінювання навчальних результатів	Характеристика рівнів
Середній	Студент виконує завдання із значною кількістю помилок, потребує допомоги (викладач, підручник, студенти групи тощо). Протягом практичного заняття виконується лише частина завдання. Завдання для самостійної роботи виконуються з запізненням або не виконуються зовсім. До занять студент підготовлений не завжди, на практичному занятті використовує лише конспекти лекцій,

	здебільшого інших студентів, відтворює тільки частину навчального матеріалу.
Достатній	Студент виконує завдання з окремими, несуттєвими помилками, здебільшого здатний знаходити і виправляти їх. Потребує допомоги (викладача, підручника, студентів групи). На занятті виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу. Самостійні завдання виконує з запізненням та помилками. Користується власними конспектами лекцій.
Високий	Студент впевнено виконує завдання. Здатний знаходити помилки і виправляти їх самостійно. Допомоги не потребує. Протягом заняття може виконати кілька завдань. Самостійні завдання виконує вчасно, творчо. Використовує різні джерела для поповнення знань. Має системні, дієві знання; виявляє творчі здібності.

Таблиця 4

Динаміка результативності сформованості операційно-діяльнісного критерію оцінювання в експериментальній та контрольній групах студентів економічних спеціальностей (у % до загальної кількості студентів)

Рівні сформованості	Експериментальні групи		Контрольні групи	
	На початку експерименту	Після експерименту	На початку експерименту	Після експерименту
Високий	26	40	25	28
Достатній	45	46	47	51
Середній	29	14	28	21

За допомогою критерію Пірсона було перевірено наявність статистично значущої (0,05) відмінності між показниками контрольних і експериментальних груп після проведення експерименту ($\chi^2_{\text{спостер.}} = 7,97 > \chi^2_{\text{крит.}} = 7,81$).

Для діагностики у студентів окремих *мотивів до навчання*, їхньої професійної спрямованості ми використали «Методику навчання у ВНЗ», розроблену Т. Ільїною, яка включає три шкали оцінювання: «Набуття знань», «Оволодіння професією», «Отримання диплому». Студенти визначали значення кожної із представленої шкали, результати представлені у табл. 5.

Таблиця 5

Динаміка результативності сформованості мотиваційно-ціннісного критерію оцінювання в експериментальній та контрольній групах студентів економічних спеціальностей (середнє значення у вибірці – %)

Шкала	Експериментальні групи		Контрольні групи	
	На початку експерименту	Після експерименту	На початку експерименту	Після експерименту
Набуття знань	26	52	25	35
Оволодіння професією	45	65	47	55
Отримання диплому	74,5	65	72	64

При проведенні дослідження ми виходили із положення, що самоефективність майбутнього економіста як інтегральна характеристика особистісних та професійних якостей відіграє вирішальну роль у досягненні успішності у навчальній діяльності. Для визначення рівня *самоефективності* студентів економічних спеціальностей було застосовано методику М. Шеєра і Дж. Маддукса. Ця методика дає можливість проаналізувати рівень самоефективності у сфері діяльності (рівень готовності до виконання того чи іншого завдання) та рівень самоефективності у спілкуванні з іншими людьми. Результати представлені у табл. 6.

Таблиця 6

Динаміка зміни рівнів самоефективності в експериментальній та контрольній групах студентів економічних спеціальностей (у % до загальної кількості студентів)

	Експериментальні групи		Контрольні групи	
	На початку експерименту	Після експерименту	На початку експерименту	Після експерименту
Шкала самоефективності діяльності	26	45	25	32
Шкала самоефективності спілкування	42	51	43	45

Таким чином, зростання загальної кількості студентів із достатнім та високим рівнями за окремими критеріями оцінювання, зменшення кількості студентів, які мають середній та достатній рівні, дозволяє нам зробити висновок про позитивну динаміку у навчальній діяльності при проведенні оцінювання результатів навчання студентів експериментальних груп. Ефективність організаційно-дидактичних умов упровадження розробленої системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей експериментальних груп з метою підвищення їхніх навчальних результатів була підтверджена застосуванням методу статистичної обробки результатів експерименту за допомогою критерію Пірсона та засобами інструментів MS Excel.

Проведене дослідження дозволило вдосконалити навчально-методичне забезпечення при оцінюванні навчальних результатів у процесі професійної підготовки студентів економічних спеціальностей у вищому навчальному закладі. Висновки та рекомендації представленої роботи сприяють об'єктивності процесу оцінювання навчальних результатів та модернізації системи оцінки якості освіти загалом. Основні положення та результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для вдосконалення теорії та практики проведення оцінювання навчальних результатів у процесі підготовки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах; реалізації самоосвітньої та самооцінювальної діяльності студентів та викладачів на основі використання авторських методичних розробок у навчальному процесі.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено й запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей. Одержані результати підтвердили правомірність вихідних положень, покладених в основу дослідження; реалізація його мети і поставлених завдань дають підстави зробити висновки й узагальнення.

1. На основі теоретичних розробок та даних емпіричних досліджень з'ясовано, що питання оцінювання навчальних результатів майбутніх економістів є актуальним теоретичним та прикладним аспектом їхньої професійної підготовки. Прагнення України до європейської інтеграції, адаптація економічних, правових та суспільних норм до стандартів Євросоюзу, перехід до студентоцентрованого навчання зумовлюють формування нових вимог до професійної компетентності майбутніх економістів, переосмислення процесу їхньої фахової підготовки, його відповідності реаліям сьогодення. У таких умовах якість професійної підготовки майбутнього економіста має відповідати вимогам ринкового середовища до фахівця та надавати поштовх до оновлення та розробки нових навчальних програм і освітніх послуг, які повинні гнучко змінюватися відповідно до фахової затребуваності студентів та змін у суспільстві.

Проведений аналіз стану розробленості проблеми оцінювання результатів навчальної діяльності виявив, що існує значний доробок науковців стосовно проведення оцінювання результатів професійно-освітньої підготовки студентів економічних спеціальностей. Проте залишаються невирішеними проблеми узгодженості та врахування у навчальному процесі чинників впливу на навчальні результати та їх взаємозв'язок; розкриття організаційно-дидактичних умов та принципів проведення об'єктивного оцінювання навчальних результатів; стимулювання студентів до саморозвитку та самовдосконалення та розуміння ними значення неперервної освіти у професійній діяльності. Відзначено, що якість професійної підготовки студентів економічних спеціальностей ґрунтується на попередньо розробленому опису навчальних результатів, які включають знання, вміння, навички, здібності та компетентності, які демонструє студент після закінчення навчання (курсу, модуля, навчальної дисципліни тощо), і які можна адекватно виміряти й об'єктивно оцінити. Такі очікувані результати проектуються у тісному зв'язку із роботодавцями, на базі аналізу ринку праці та відповідно до вимог освітньої програми підготовки спеціалістів. Вони дозволяють забезпечити порівняння та сумісність програм підготовки майбутніх спеціалістів, виокремити спільні для певних спеціальностей компетентності. Таким чином, за умови перенесення акцентів на якість освіти вирішального значення набуває аналіз широкого спектру отриманих освітньо-фахових результатів, без якого ефективно управління навчальним процесом неможливе.

2. Визначено, що осучаснення та розробка нових методів та засобів проведення оцінювання рівня підготовки майбутніх економістів дають змогу врахувати й розвиток тих особистісних якостей, які необхідні в умовах надання студентам академічних свобод через наявність індивідуальних планів, навчальних програм та графіків самостійної їх реалізації. Розроблення та оприлюднення компетентностей, якими може оволодіти студент у процесі вивчення тієї чи іншої

дисципліни, чітко визначені критерії їх оцінювання, призводять до свідомого й осмисленого навчання та самонавчання студентів, що відповідає сучасним трендам реформування освітнього простору. Сформованість у студентів навичок самооцінювальної та самоосвітньої діяльності у контексті отримання якісної освіти призводить до розуміння ними значення безперервної освіти для успішної майбутньої професійної діяльності.

У дослідженні проаналізовано та застосовано у навчальному процесі функції оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей: діагностична, навчальна, управлінська, аналітико-інформаційна, мотиваційна, виховна. Розглянуто та обґрунтовано принципи організації та здійснення оцінювання навчальних результатів: об'єктивність, систематичність, системність, індивідуальний і диференційований підхід, професійна спрямованість, єдність вимог, відкритість та доступність, активність студентів, оперативний зворотній зв'язок, репрезентативність, цілеспрямованість, інтерактивність, незалежність результатів. Здійснено аналіз сучасних тенденцій при проведенні оцінювання навчальних результатів: орієнтація процесу навчання на чітко визначений перелік запланованих навчальних результатів, які необхідно отримати; реалізація суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами та викладачами; пріоритетність у набутті студентами професійно значущих компетентностей; наявність чітко визначених критеріїв оцінювання; безперервний процес здійснення оцінювання навчальних результатів; посилення уваги викладачів до консультування та надання допомоги студентам як суб'єктам дидактичної взаємодії; відображення через оцінку системних і міждисциплінарних освітніх результатів; пріоритетність розвитку особистості студентів у процесі їхньої професійної освіти і самонавчання. Такі сучасні тенденції здійснення оцінювання було враховано при організації процесу викладання навчальних дисциплін, при розробленні навчально-методичного забезпечення для лекційних і практичних занять та завдань для самостійної роботи.

Визначено, що тести досягнень в освітній діяльності є найпоширеним та ефективним методом та засобом оцінювання навчальних результатів. Встановлено, що тестова технологія оцінювання результатів навчальної діяльності застосовується в широкому діапазоні, зокрема, як: елемент реалізації програм диференційованого навчання і виокремлення студентів, які мають недостатній рівень знань; інструмент сертифікації досягнень студентів шляхом визначення рівня попередньої підготовки та рівня досягнень в кінці навчального курсу; метод оцінювання результатів засвоєння індивідуальних програм навчання; допоміжний спосіб оцінювання навчальних програм та їх удосконалення; метод навчання; форма проведення контрольних заходів у дистанційній освіті; метод самооцінювання студентами навчальних результатів. Для об'єктивного та системного оцінювання рівня досягнення навчальних цілей використовують тести різних типів, які розробляються на основі таблиці специфікацій із виокремленими навчальними блоками, засвоєння яких і перевіряється.

3. У дослідженні виявлено, що якість підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі залежить від багатьох взаємозв'язаних та взаємозумовлених чинників, одним із системоутворюючих є об'єктивне оцінювання результатів навчальної діяльності студентів. Зазначено, що системний підхід дає

можливість виявити взаємозв'язок і взаємозалежність компонентів процесу оцінювання навчальних результатів; враховувати складні зв'язки всередині системи, а також вплив зовнішнього середовища. Важливим атрибутом системи оцінювання є її внутрішня структура, що складається із компонентів, які взаємодіють і взаємозалежні один від одного. Суб'єктивним чинником є ефективна взаємодія організаторів навчального процесу, викладачів, студентів у процесі оцінювання навчальних результатів. Структурний чинник системи оцінювання – ефективна організація процесу оцінювання (розробка концепції проведення оцінювання навчальних результатів; оцінювання рівня професійної компетентності суб'єктів освітнього процесу, змісту навчального матеріалу, організаційно-педагогічних умов навчальної діяльності, рівня матеріально-технічного забезпечення навчального процесу та ін.).

Доведено, що система оцінювання навчальних результатів, яка ґрунтується на аналізі впливу взаємопов'язаних чинників на загальний результат, базується на чітко визначеній меті та запланованих результатах навчання, розроблених критеріях оцінювання покращує якість освіти, сприяє формуванню необхідних професійних компетентностей майбутнього економіста, розроблених відповідно до фаху. Водночас вимогами ринкового середовища до молодих фахівців є не тільки високий рівень засвоєного студентами теоретичного матеріалу і навичок практичної роботи, але й вміння проводити критичний аналіз варіантів вирішення проблеми, здатності обґрунтувати свою думку та прийняти інший погляд, знаходити потрібну інформацію, представляти аргументовані та логічні висновки тощо. Таким чином, активна й усвідомлена навчальна діяльність студентів, вміння самостійно оцінити отримані результати є основою формування їхньої професійної компетентності, що призводить до отримання високих навчальних результатів і розвитку професійно-орієнтованих особистісних якостей.

4. За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що оцінювальна діяльність викладачів ґрунтується на високому рівні їхньої професійної компетентності і полягає не тільки у ефективному проведенні контрольних заходів у рамках навчального процесу, але й у вмінні оцінити особистісний і професійний розвиток студентів, проаналізувати тенденції розвитку педагогічних технологій та обрати найкращі методи і форми проведення навчальних занять, спроектувати ефективні контрольні заходи та розробити на високому професійному рівні завдання для оцінювання навчальних результатів. Таким чином, самооцінювальна та самоосвітня діяльність викладачів економічних вищих навчальних закладів створює основи для підвищення якості викладання навчальних дисциплін через ефективну взаємодію зі студентами; оновлення навчальних програм та розроблення нових; створення нових підручників, посібників, наочних навчальних матеріалів; впровадження нових методів та засобів оцінювання результатів професійної підготовки студентів; удосконалення навчально-методичних матеріалів у контексті здійснення майбутніми економістами самооцінювання навчальних результатів тощо. Всі складові професійної компетентності викладача взаємопов'язані та в цілому безпосередньо впливають на результати професійної підготовки студентів економічних спеціальностей.

5. На основі систематизації теоретичних та емпіричних матеріалів дослідження розроблено системно-функціональну модель оцінювання; визначено чинники, які прямо або опосередковано впливають на успішність навчальної діяльності майбутніх економістів, їхній особистісний розвиток. У контексті системного підходу цілісність процесу оцінювання навчальних результатів обумовлена інтегративним характером взаємодії всіх його складових на основі узгодження цілей всіх суб'єктів навчального процесу для забезпечення конкурентоздатності майбутнього фахівця на ринку праці, а освітнього закладу – на ринку освітніх послуг. Визначено, що організація ефективної власної навчальної діяльності студентів, результати якої значною мірою залежать від того, які методики проведення занять використовуються, які методи та засоби оцінювання навчальних результатів застосовуються, призводить до набуття студентами високого рівня самоефективності, що розглядається як цілісне особистісне утворення. Такі студенти сприймають проблеми, що виникають, не як неподолану перепону, а як виклик до їх вирішення; здатні зробити відповідні висновки щодо подолань труднощів, що зумовлює їхнє подальше особистісне та професійне зростання. І чим вище рівень самоефективності студентів, тим більше зусиль прикладається ними для досягнення мети, тим кращі навчальні результати.

Доведено необхідність розроблення та оприлюднення сучасних методик навчання професійно зорієнтованих навчальних дисциплін, які базуються на збільшенні частки самостійної роботи студентів, застосуванні широких можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем і студентом, впровадженні самооцінювальної діяльності студентів та активних технологій навчання. Така методика вміщує чітко визначену інформацію, на основі якої викладачі професійно проводять заняття та здійснюють оцінювання отриманих результатів навчання, а студенти вивчають навчальний предмет, знаючи про його структуру, вимоги до очікуваних результатів та критерії їх оцінювання, комплекси навчальних завдань тощо.

6. Визначено, що система оцінювання є необхідним елементом моделі забезпечення якості освіти, одним із регулюючих складових навчального процесу. Доведено, що важливим для одержання високих навчальних результатів є попереднє планування контрольних заходів із визначенням структурних одиниць, що підлягають оцінюванню (терміни, визначення, теорії, виконувальні дії тощо); комплекс критеріїв та показників, які дозволять об'єктивно оцінювати результати; набір навчальних завдань, розроблений відповідно до виокремлених структурних одиниць навчального матеріалу, засвоєння якого перевіряється; система балів, що відображає досягнутий рівень; аналіз та коригування навчального процесу.

У дослідженні визначено та обґрунтовано організаційно-дидактичні умови для організації та здійснення оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей, зокрема: забезпечення фахово-орієнтованої спрямованості навчального процесу; дидактична й психологічна налагодженість суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів і викладачів; здійснення самоосвітньої діяльності викладачами та студентами; застосування методично перевірених та науково-обґрунтованих методів та засобів; активізація пізнавальної діяльності

студентів; планування очікуваних результатів навчання та управління процесом їх оцінювання; формування здатності студентів до самооцінювання власних результатів. Чітка систематизація і структуризація змісту дисциплін дає можливість ефективно управляти процесом засвоєння знань та адекватно оцінювати його результати. Визначено такі етапи управління процесом оцінювання: вимірювання початкового рівня підготовки студентів; планування організації проведення оцінювання (делегування повноважень учасників процесу, координація їхніх дій тощо) – розробка стратегії; розробка програми неперервного оцінювання результатів навчальної діяльності студентів протягом всього періоду навчання; проектування змісту, методів, засобів та форм для проведення оцінювання результатів навчальної діяльності; реалізація стійкого зворотного зв'язку для отримання інформації про поточний стан навчального процесу через сукупність показників, що підлягають вимірюванню та надають об'єктивну інформацію; аналіз інформації щодо навчальних результатів та проектування дій та засобів для коригування організації навчального процесу. Таким чином, об'єктивне та адекватне (відповідно до попередньо запланованих результатів) управління процесом оцінювання результатів навчання забезпечує надання якісних освітніх послуг і сприяє успішному навчанню студентів.

Аналіз організації самостійної роботи студентів дозволяє зробити висновок, що сукупність її компонентів (навчальні завдання, критерії їх оцінювання, методи та засоби оцінювання отриманих результатів) утворюють цілісну систему. Кожен із виокремлених компонентів взаємодіє із іншими, а всі разом впливають на результат – формування професійної компетентності майбутнього фахівця. У сучасному освітньому середовищі у зв'язку із різким збільшенням обсягів навчальної інформації самостійна робота студентів стає основою для формування професійних компетентностей майбутніх економістів та здатності швидко адаптувати свої знання до використання сучасних технологій, які постійно розвиваються та удосконалюються. Здатність студентів самостійно оцінювати отримані результати навчальної діяльності, використовуючи відповідні критерії оцінювання, є передумовою їхньої самоефективності у професійній діяльності.

Проведене дослідження довело ефективність упровадження у навчальний процес виокремлених взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів розробленої системи оцінювання. Експеримент дав можливість зробити висновок, що система оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей, створена із врахуванням всіх чинників впливу на кінцевий результат забезпечує значне підвищення рівня навчальних результатів студентів економічних спеціальностей. Результатом реалізації розробленої системи оцінювання є сформованість у майбутніх фахівців економічних спеціальностей високого рівня професійно значущих якостей через впровадження розроблених новітніх методик створення навчальних завдань та презентаційних матеріалів лекцій; формування здатності студентів до самооцінювальної діяльності та до неперервної самоосвіти.

7. У процесі дослідження було створено та впроваджено авторську роботу – «Методика розробки інтерактивних навчальних завдань на основі аналітико-реконструктивного методу» для ефективного проведення практичних та

лабораторних занять та з метою забезпечення своєчасного зворотного зв'язку. Визначено, що навчальні завдання, які розроблені на принципах інтерактивності, проблемності, професійної спрямованості та вміщують елементи самооцінювання, мають суттєвий вплив на розвиток професійних та особистісних якостей майбутнього фахівця. При цьому засвоєння знань та набуття навичок здійснюється через активну самостійну діяльність студентів, відбувається розвиток їхньої здатності до командної роботи, формується адекватна самооцінка, посилюється мотивація до досягнення поставлених навчальних цілей. Комплекс інтерактивних навчальних завдань може використовуватися для модернізації навчально-методичного забезпечення при вивченні різних дисциплін в економічному вищому навчальному закладі відповідно до сучасних трендів розвитку вищої освіти.

Розроблено та експериментально апробовано авторську методику створення інтерактивних мультимедійних презентацій лекційного матеріалу та допоміжних матеріалів до них. Реалізація принципу інтерактивності за допомогою вбудованих контрольних завдань дозволяють викладачу оцінювати рівень розуміння студентами навчальних питань, які розглядаються, що є актуальним при проведенні лекцій для значної кількості слухачів. Допоміжні матеріали протягом семестру доступні студентам у мережі Internet, вміщують частину теоретичного матеріалу (визначення, призначення аргументів та ін.), дають можливість викладачу збільшити час для пояснення матеріалу, мають компактний вигляд і в подальшому використовуються студентами на практичних роботах та для виконання самостійних робіт.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження доводять, що сукупність одержаних наукових результатів і висновків має важливе значення для вдосконалення теорії та практики проведення оцінювання навчальних результатів у процесі підготовки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах. Реалізація основних положень дослідження спрямовується на якісне доповнення існуючої теорії та практики підготовки студентів, а також на подальший розвиток теоретичних та методологічних засад проведення оцінювання результатів їхньої навчальної діяльності в умовах реформування освітньої системи України.

Результати проведеного дослідження затверджують у теорії навчання новий підхід, заснований на дослідженні впливу на результати навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей взаємопов'язаних компонентів представленої моделі як чинників підвищення якості навчання; результати доступні для широкого впровадження у навчальний процес при здійсненні фахової підготовки студентів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого дослідження та реалізації у освітньому просторі вищої школи потребують питання осучаснення вимог до професійної компетентності майбутніх фахівців; виокремлення тих навчальних результатів, які плануються отримати у контексті кожної спеціальності, та які можна виміряти за допомогою розроблених відповідних методів. Потребують подальшого вдосконалення організаційні аспекти процесу оцінювання навчальних результатів (створення, зокрема, у ВНЗ спеціалізованого центру, фахівці з освітніх вимірювань якого могли б аналізувати тестові завдання з різних навчальних дисциплін та надавати кваліфіковану консультативну допомогу розробникам щодо їх удосконалення; розроблення бази науково-обґрунтованих тестових завдань та сукупності диференційованих

різномірних навчальних завдань тощо). Необхідно також проаналізувати та врахувати у навчальній діяльності розвиток інформаційних технологій (наприклад, хмарні, мобільні тощо) та їх використання при проведенні оцінювання навчальних результатів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Дибкова Л. М. Система оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей: монографія / Л. М. Дибкова. – Київ: НПУ, 2014. – 325 с.

2. Дибкова Л. М. Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень: монографія / М. Б. Євтух, Е. В. Лузік, Л. М. Дибкова. – Київ: КНЕУ, 2010. – 248 с.

3. Дибкова Л. М. Розробка та використання тестових завдань / Л. М. Дибкова // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технол. і змісту освіти. – Київ, 2007. – Вип. 52. – С. 86–92.

4. Дибкова Л. М. Комунікативна компетентність як складова якісної освіти / Л. М. Дибкова // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : зб. наук. пр. / Міжнар. екон.-гум. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука. – Рівне, 2008. – Ч. 1. – С. 215–220.

5. Дибкова Л. М. Формування власної оцінної діяльності у студентів вищих навчальних закладів / Л. М. Дибкова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. – Київ, 2008. – Дод. 3, т. II (9). Тем. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С. 186–193.

6. Дибкова Л. М. Ефективність оцінювання як головний фактор результативності навчального процесу / Л. М. Дибкова // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць / Київ. нац. лінгв. ун-т, Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2009. – Вип. 39. – С. 67–71.

7. Дибкова Л. М. Сучасні методи проведення контрольних заходів у ВНЗ / Л. М. Дибкова // Молодь і ринок. – 2011. – № 1 (72). – С. 49–53.

8. Дибкова Л. М. Професійна компетентність викладача при проведенні контрольних заходів / Л. М. Дибкова // Молодь і ринок. – 2011. – № 3 (74). – С. 78–82.

9. Дибкова Л. М. Інтерактивні інформаційні технології у навчальному процесі сучасного вишу / Л. М. Дибкова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. – Луцьк, 2013. – № 2 (дод. 2). Тем. вип. «Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах». – С. 364–371.

10. Дибкова Л. М. Управління процесом оцінювання навчальних результатів у вищій школі / Л. М. Дибкова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія / Крим. гуманіт. ун-т. – Ялта, 2013. – Вип. 38, ч. 1. – С. 13–20.

11. Дибкова Л. М. Якість освіти сучасного вишу у контексті розвитку умінь і навичок самоосвітньої діяльності студентів / Л. М. Дибкова // Вища освіта України :

теорет. та наук.-метод. часоп. – Київ, 2013. – № 3 (дод. 2). Тем. вип. «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» – С. 19–22.

12. Дибкова Л. М. Самостійна робота студентів як необхідний компонент формування професіоналізму майбутніх фахівців, її організація та оцінювання результатів / Л. М. Дибкова // Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія № 5 : Пед. науки: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / НПУ імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – Вип. 43. – С. 41–48.

13. Дибкова Л. М. Взаємодія в оцінній діяльності у навчальному процесі сучасного вишу / Л. М. Дибкова // Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія : Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. – Київ, 2014. – Вип. 1 (4). – С. 55–59.

14. Дибкова Л. М. Вплив професійної компетентності викладача ВНЗ на навчальні результати студентів / Л. М. Дибкова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. – Київ, 2014. – № 3 (дод. 1). Тем. вип. «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу». – С. 156–159.

15. Дибкова Л. М. Системний підхід при проведенні оцінювання результатів навчальної діяльності студентів ВНЗ/ Л. М. Дибкова // Наук. зап. : зб. наук. пр. – Київ, 2014. – Вип. СХХІІ. – С. 34–43.

16. Дибкова Л. М. Методика викладання професійно-орієнтованих навчальних дисциплін як фактор впливу на навчальні результати студентів ВНЗ / Л. М. Дибкова // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / Ін-т інновац. технол. і змісту освіти. – Київ, 2015. – Вип. 80. – С. 101–106.

17. Дибкова Л. М. Оцінювання професійної компетентності майбутніх фахівців як цілісна система / Л. М. Дибкова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. – Київ, 2015. – № 3 (дод. 1). Тем. вип. «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу». – С. 23–28.

18. Дибкова Л. М. Професійне самовдосконалення викладача сучасного вишу / Л. М. Дибкова, Е. О. Остапенко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія / Крим. гуманіт. ун-т. – Ялта, 2013. – Вип. 40, ч. 4. – С. 37–45.

19. Дибкова Л. М. Самоефективність студентів ВНЗ – чинник успішності в майбутній професійній діяльності/ Л. М. Дибкова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія / Крим. гуманіт. ун-т. – Ялта, 2014. – Вип. 46, ч. 7. – С. 53–60.

Публікації у наукових фахових виданнях іноземних держав та у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз

20. Дибкова Л. М. Навчальна успішність у контексті компетентнісного підходу [Електронний ресурс] / Л. М. Дибкова // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технол. і засобів навчання Нац. акад. пед. наук України, Ун-т менедж. освіти Нац. акад. пед. наук України. – 2010. – № 1(15). – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html> (дата звернення 09.04.16). – Назва з екрана.

21. Дибкова Л. М. Інформаційно-комунікаційні технології як ефективний засіб реалізації у навчальній діяльності принципу наочності [Електронний ресурс] / Л. М. Дибкова // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. /

Ін-т інформ. технол. і засобів навчання Нац. акад. пед. наук України, Ун-т менедж. освіти Нац. акад. пед. наук України. – 2010. – № 6 (20). – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html> (дата звернення 09.04.16). – Назва з екрана.

22. Дибкова Л. М. Планування навчальних результатів – передумова успішності студентів ВНЗ / Л. М. Дибкова // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, Н.-д. ін-т духов. розв. людини, каф. «ЮНЕСКО» «Духов.-культ. цінності вихов. та освіти». – Луганськ, 2013. – Вип. 3 (56). – С. 50–63.

23. Дыбкова Л. Н. Активизация оценочной деятельности студентов вуза в процессе обучения / Л. Н. Дыбкова // *Открытое и дистанционное образование* / Томский государственный университет. – Томск, 2014. – № 4 (56). – С. 49–55.

24. Дыбкова Л. Н. Подготовка и оценивание учебного проекта в вузе / Л. Н. Дыбкова, Э. О. Остапенко // *Вестник Брянского государственного университета. Педагогика. Психология*. – Брянск, 2014. – № 1. – С. 139–143.

25. Дыбкова Л. Н. Разработка интерактивных учебных заданий и оценка результатов их выполнения / Л. Н. Дыбкова // *Вестник ВГУ. Серия : Проблемы высшего образования* / Воронежский государственный университет. – Воронеж, 2015. – № 1. – С. 31–35.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

26. Дибкова Л. М. Роль контролю в процесі переходу від авторитарної моделі навчання до самонавчання / Л. М. Дибкова // *Теоретичні та практичні підходи до впровадження нового покоління освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки фахівців: шляхи розвитку*: зб. матеріалів наук.-метод. конф. – Київ, 2007. – С. 203–205.

27. Дибкова Л. М. Комунікативна компетентність як складова якісної освіти/ Л. М. Дибкова // *Теоретичні та практичні підходи до впровадження нового покоління освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки фахівців: шляхи розвитку*: зб. матеріалів наук.-метод. конф. – Київ, 2007. – С. 205–209.

28. Дибкова Л. М. Вимірювання афективних результатів навчання через портфоліо / Л. М. Дибкова // *Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій* : зб. матеріалів наук.-метод. конф. : у 2 т. Т. 2. – Київ, 2008. – С. 172–174.

29. Дибкова Л. М. Вміння слухати як передумова високих навчальних результатів/ Л. М. Дибкова // *Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій* : зб. матеріалів наук.-метод. конф. : у 2 т. Т. 2. – Київ, 2008. – С. 174–176.

30. Дибкова Л. М. Формування у студентів навичок самооцінки та самоаналізу в контексті тренінгу з економічної інформатики / Л. М. Дибкова // *Тренінгові технології як засіб формування знань та практичних компетенцій* : зб. матеріалів наук.-метод. конф. : у 2 т. Т. 2. – Київ, 2009. – С. 760–763.

31. Дибкова Л. М. Реалізація принципу наочності в комп'ютерних презентаціях/ Л. М. Дибкова // *Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці* : зб. матеріалів VII Міжнародної наук.-практ. конф. – Ірпінь, 2009. – С. 76–79.

32. Дибкова Л. М. Інтегративний підхід у оцінюванні навчальних досягнень / Л. М. Дибкова // *Забезпечення відкритості, прозорості та об'єктивності оцінювання*

якості навчальної роботи студентів: досвід, проблеми, перспективи розвитку: зб. матеріалів наук.-метод. конф. : у 2 т. – Т. 2. – Київ, 2010. – С. 740–741.

33. Дибкова Л. М. Міжпредметні зв'язки – чинник професійної освіти / Л. М. Дибкова // Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку: зб. матеріалів наук.-метод. конф.: у 2 т. – Т.2. – К.: КНЕУ, 2011. – С. 589–590.

34. Дибкова Л. М. Реалізація принципу «Освіта упродовж життя» для викладачів / Л. М. Дибкова // Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку : зб. матеріалів наук.-метод. конф.: у 2 т. – Т. 2. – Київ, 2011. – С. 590–593.

35. Дибкова Л. М. Реалізація принципу науковості у навчальній діяльності / Л. М. Дибкова // Аудиторна робота викладача і студента: досвід і напрями вдосконалення: зб. матеріалів наук.-метод. конф. : у 2 т. – Т. 2. – Київ, 2012. – С. 481–483.

36. Дибкова Л. М. Інтерактивні завдання при вивченні інформатики / Л. М. Дибкова // Аудиторна робота викладача і студента: досвід і напрями вдосконалення: зб. матеріалів наук.-метод. конф. : у 2 т. – Т. 2. – Київ, 2012. – С. 483–485.

37. Дибкова Л. Н. Открытость и прозрачность системы оценивания учебных результатов в высшей школе Украины / Л. Н. Дибкова // Тенденции развития образования: проблемы управления и оценки качества образования : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. – Москва, 2012. – С. 266–275.

38. Дибкова Л. М. ЗНО з інформатики як критерій визначення рівня підготовленості абітурієнта до навчання у вишах / Л. М. Дибкова // Освітні вимірювання–2013. ЗНО як інструмент забезпечення рівного доступу до вищої освіти й оцінювання якості освіти: оцінювання, інтерпретація, використання результатів : матеріали IV Міжнар. наук.-метод. конф. – Київ, 2013. – С. 107–109.

39. Дибкова Л. М. Актуалізація розвитку критичного мислення у студентів сучасного вишу / Л. М. Дибкова // Від викладання дисциплін – до освоєння наук: трансформація змісту, технологій освітньої діяльності та розвиток педагогічної майстерності : зб. матеріалів наук.-метод. конф.: у 2 т. – Т.2. – Київ, 2013. – С. 489–490.

40. Дибкова Л. М. Вільне володіння іноземними мовами – конкурентна перевага сучасного викладача / Л. М. Дибкова // Від викладання дисциплін – до освоєння наук: трансформація змісту, технологій освітньої діяльності та розвиток педагогічної майстерності: зб. матеріалів наук.-метод. конф.: у 2 т. – Т.2. – Київ, 2013. – С. 491–492.

41. Дибкова Л. М. Самостійна пізнавальна діяльність майбутнього фахівця / Л. М. Дибкова, Е. О. Остапенко // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – Хмельницький, 2013. – С. 122–123.

42. Дибкова Л. М. Соціалізація студентів в умовах глобалізації / Л. М. Дибкова, Е. О. Остапенко // Громадська взаємодія як екзистенція демократичного суспільства : матеріали XIII наук.-практ. конф. – Київ, 2013. – С. 41–42.

43. Дыбкова Л. Н. Вопросы саморазвития в профессии / Л. Н. Дыбкова, Э. О. Остапенко // *Teoria i praktyka-znaczenie badań naukowych : zbiór raportów naukowych*. Секция 13, т. 2. – Lublin, 2013. – С. 39–42.

44. Дыбкова Л. Н. Развитие личностных качеств студента при использовании информационных технологий / Л. Н. Дыбкова // *Применение инновационных технологий в образовании : материалы XXIV Международной конференции – Троицк–Москва*: Издательство «Тривант», 2013. – С. 39–40.

45. Дыбкова Л. М. Роль преподавателя в учебном процессе современного вуза / Л. М. Дыбкова, Е. О. Остапенко // *Управление качеством образования: теория и практика: сб. материалов IV Междунар. науч.-практ. конф.* – Стерлитамак, 2013. – С. 57–60.

46. Дибкова Л. М. Стажування викладачів вишів: реальність чи профанація? / Л. М. Дибкова, Е. О. Остапенко // *Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* – Київ, 2014. – С. 84–86.

47. Дыбкова Л. Н. Оценочная деятельность студентов при выполнении учебных заданий для самостоятельной работы / Л. Н. Дыбкова // *Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти: особистісний вимір : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* 10–11 квіт. 2014 р. / ДНУ. – Донецьк, 2014. – С. 67–69.

48. Дибкова Л. М. Деканат як суб'єкт управління навчальною діяльністю в економічному ВНЗ / Л. М. Дибкова // *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 3 грудня 2014 року: у 4-частинах.* – Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2014. – ч.4. – С.155–158.

49. Дибкова Л. М. Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів ВНЗ у контексті компетентісного підходу / Л. М. Дибкова // *Компетентісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., [у 2 ч.]. ч.2.* – К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. – С. 23–31.

50. Дибкова Л. М. Компетентісний підхід при розробці навчальних завдань / Л. М. Дибкова // *Актуальні проблеми вищої професійної освіти : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 19 березня 2015 р.* – К.: НАУ, 2015. – С. 31–32.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дослідження:

51. Дибкова Л. М. Информатика та комп'ютерна техніка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Дибкова. – 2-ге вид., перероблене і доповнене. – Київ : Академвидав, 2007. – 416 с. (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України, лист № 14/18.2 – 560 від 23.03.2004 р.)

52. Дибкова Л. М. Информатика та комп'ютерна техніка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Дибкова. – 3-тє вид., доповнене. – Київ : Академвидав, 2011. – 464 с. (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України, лист № 1/11– 5461 від 21.06.2010 р.)

53. Дибкова Л. М. Інформатика. Практикум на основі аналітико-реконструктивного методу. / Л. М. Дибкова, Ю. М. Красюк. – Київ, КНЕУ, 2016. – 216 с.

54. Дибкова Л. М. Термінологічний тлумачний словник з інформатики та інформаційних технологій з ілюстраціями/ В. І. Кушерець, Л. М. Дибкова. – Київ-Донецьк: Ун-т сучасних знань, 2010. – 304 с.

55. Дибкова Л. М. Навчальна програма дисципліни «Інформатика та системологія»: навч.-метод. комплекс / Л. М. Дибкова. – Київ : Ун-т сучасних знань, 2009. – 35 с.

56. Дибкова Л. М. Навчальна програма дисципліни «Інформатика та комп'ютерна техніка»: навч.-метод. комплекс/ Л. М. Дибкова. – Київ : Ун-т сучасних знань, 2010. – 30 с.

57. Дибкова Л. М. Навчальна програма дисципліни «Комп'ютерна техніка та прикладні програми» / Л. М. Дибкова. – Київ : Київ. ін.-т банківської справи, 2015. – 16 с.

Свідоцтво про реєстрацію авторського права

58. Дибкова Л. М. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Методика розробки інтерактивних навчальних завдань на основі аналітико-реконструктивного методу» № 53344 від 28.01.2014 р. / Л. М. Дибкова; Держ. служба інтелект. власності України. – [Київ], 2014. – 1 с.

АНОТАЦІЇ

Дибкова Л. М. Теоретико-методичні засади системи оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання. – Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2016.

У дисертації здійснено теоретичний аналіз й запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми проведення оцінювання результатів навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей. Представлену систему оцінювання розроблено у контексті концепції неперервної професійної освіти, зреалізовано на основі системного, компетентнісного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів. Обґрунтовано організаційно-дидактичні умови для проведення об'єктивного оцінювання: наявність чіткої концепції всіх запланованих навчальних результатів та розроблення критеріїв їх об'єктивного оцінювання; організаційного та методичного забезпечення; самооцінювальна та самоосвітня діяльність студентів та викладачів, високий рівень професійної компетентності викладачів. Розроблено системно-функціональну модель оцінювання навчальних результатів студентів економічних спеціальностей, що представлена як структурована множина взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів процесу оцінювання (теоретико-методологічного, структурно-функціонального, результативно-аналітичного), поєднаних спільними цілями і завданнями, спрямованими на забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх економістів. Розроблено, експериментально апробовано та упроваджено у

навчальний процес авторську методику створення інтерактивних навчальних завдань як ядра навчально-методичного комплексу та авторську методику створення інтерактивних мультимедійних презентацій лекційного матеріалу і допоміжних матеріалів до них. Представлені матеріали активізують навчальну діяльність студентів, вміщують швидкий зворотній зв'язок, сприяють особистісному розвитку майбутніх економістів та досягненню ними високих навчальних результатів.

Ключові слова: активна навчальна діяльність, інтерактивність, навчальні завдання, організаційно-дидактичні умови, оцінювання навчальних результатів, самоосвітня діяльність, самоефективність, самооцінювання.

Дыбкова Л. Н. Теоретико-методические основы системы оценивания результатов учебной деятельности студентов экономических специальностей. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Институт педагогики НАПН Украины, Киев, 2016.

В диссертации осуществлен теоретический анализ и предложено решение актуальной научной проблемы проведения оценивания результатов учебной деятельности студентов экономических специальностей. Представленная система оценивания разработана в контексте концепции непрерывного профессионального образования, реализована на основе системного, компетентностного, деятельного и личностно-ориентированного подходов. Обоснованы организационно-дидактические условия для проведения объективного оценивания: наличие четкой концепции всех запланированных учебных результатов и разработка критериев их объективной оценки; организационного и методического обеспечения учебного процесса; самооценочная и самообразовательная деятельность студентов и преподавателей, высокий уровень профессиональной компетентности преподавателей. Разработана системно-функциональная модель оценивания результатов учебной деятельности студентов экономических специальностей, представленная как структурированное множество взаимосвязанных и взаимообусловленных компонентов процесса оценивания (теоретико-методологического, структурно-функционального, результативно-аналитического), объединенных общими целями и задачами, направленными на обеспечение качественной профессиональной подготовки будущих экономистов. Разработаны, экспериментально апробированы и внедрены в учебный процесс: авторская методика создания интерактивных учебных задач как ядро учебно-методического комплекса, авторская методика создания интерактивных мультимедийных презентаций лекционного материала и вспомогательных материалов к ним. Представленные материалы активизируют учебную деятельность студентов, содержат быструю обратную связь, способствуют личностному развитию будущих экономистов и достижению ими высоких учебных результатов.

Ключевые слова: активная учебная деятельность, быстрая обратная связь, интерактивность, организационно-дидактические условия, самообразование, самоэффективность, системный подход, учебное задание.

Dybko L. M. Theoretical and methodical basis of the evaluation system of results of educational activity of students of economic specialties. – On the right of the manuscript.

The thesis on gaining the scientific degree of a Doctor of Pedagogical Sciences on Specialty 13.00.09 – Theory of Teaching. – The Institute of Pedagogic of NAPS, of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to the issue of evaluation of the learning outcomes of the students of economic specialties. The theoretical and the methodological aspects of the considered problem are represented; their current state is analyzed. The necessity of analysis of the factors that influence on the final results of students' education, and interdependence and interrelation of those factors are proved. The author stresses that the goals of educational system are not only the acquisition by students of professional knowledge and skills, but also the formation of abilities to their constant updates and upgrades in future professional activity. Under condition that the professionally-oriented array of information is constantly update the formed skills of students to self-education will allow a professionals to improve their knowledge, skills and competence as a whole. With the greater availability of online resources this has become easier than even before.

The requirements of recruitment agencies to specialists who can qualify for this or that position embrace the broad spectrum of the competencies. Therefore it is necessary to focus on the development of the students' ability to self-analysis, personal independence, to form socially significant values, and to enrich their interaction experience. At the same time an integral component of the educational process is an active self-dependent work of students especially in the process of evaluation and analysis of the results. The necessity of evaluation criteria to ensure the reliability and minimize the subjectivity of a teacher is proved.

A criterion is a description of the parameters under which a student can determine the level of achievement of educational aims. A criterion stimulates the students to focus their attention on those elements that should be contained into the final result, involves standards for students' self-assessment and encourages the students to take part in evaluation and improve their chances of achieving the desired results. The research confirms that the lack of the developed criteria often causes students' disagreement with the mark or indifference and lack of interest to mistakes and shortcomings in the performed work. Therefore the elaboration of the educational evaluation tools (criteria, indicators, scales, units, etc.) is a significant factor. Activation of students' evaluation is also promoted by their maximum awareness at an early stage of learning about the current and final system of evaluation each discipline as well as the availability of educational outcomes for students using electronic register which are accessed from Internet.

The presented system of evaluation is developed in the context of a lifelong education principle and is realized on the basis of competence-, activities- and student-oriented approaches. The most essential components of the proposed evaluation system are: management of the evaluation (the presence of a clear concept about planned learning outcomes, criteria for their evaluation, projection of feedback methods, organizational aspects and methodical support of students' training); evaluation of the results of all the components of the educational process (lectures, practical and laboratory classes, individual work of students). The integrity of the assessment caused by integrative nature

of the interaction of all components on the basis of consistency of goals subjects of educational process.

Providing high-quality education carried out through the development and evaluation of the list of professional competencies. It is located in training program of specialists. It is essential to include the experts from the business environment in the process of determining competencies of future economists. The level of development of these competencies must be analyzed during audits at various stages of the learning process. The important role of effective communication between participants of the educational process (organizers, teachers, administrative staff, students, employers) is substantiated. It provides coordination and joint efforts in the process of evaluation in order to achieve high learning outcomes. An important aspect of implementation of the system is the high level of the professional competence of the teachers during the evaluation of the results of students' educational activity, their readiness for professional self-development and self-improvement.

The author's technique of the creation interactive educational tasks as the core of the educational complex and the author's technique of the creation interactive multimedia presentations and supporting materials for the lectures are developed, experimentally tested and implemented into the learning process. Such approach demonstrates fast feedback, activates the students' learning, and contributes to the personal development of the future economists and the increase of the learning outcomes. Quantitative and qualitative indicators of experimental work have shown the effectiveness of the implementation of the proposed evaluation system into the learning process.

Keywords: didactic and organizational conditions, evaluation of educational results, fast feedback, interactivity, learning task, self-education, students' educational activity systematic approach.

Підписано до друку 23.08.2016 р. Зам. №
Формат 60х90 1/16.
Наклад 100 прим. Ум. друк. арк. 1,8